

Leo Knez, univ. dipl. ekon.
Diplomant
Univerza v Ljubljani
Ekonomsko fakulteta

POSTKEYNESIANSKA TEORIJA ENDOGENE RASTI: VZPOSTAVLJANJE ALTERNATIVE NEOKLASIČNI MAKROEKONOMSKI ANALIZI RASTI

Post-Keynesian Theory of Endogenous Growth: Providing an Alternative to Neoclassical Macroeconomic Analysis of Growth

Izvleček

UDK: 330.83

V skladu s tradicionalno teorijo rasti je gospodarska rast izključno domena ponudbenih dejavnikov in to brez zaznavanja različnih omejitev na strani povpraševanja, še preden so proizvodne zmogljivosti v polni meri izkoriščene. Nasprotno pa Thirlwallova alternativna teorija vidi omejitveni dejavnik gospodarske rasti posameznih držav v povpraševanju, do povečanja katerega ne more priti zaradi plačilnobilančnih omejitev, imponiranih z razmerjem med rastjo izvoza in dohodkovno elastičnostjo povpraševanja po uvozu. Jedro tako osnovanega teoretičnega sistema je v zavračanju relevantnosti koncepta agregatne proizvodne funkcije s poudarjanjem navzočnosti konsekvenc teorije efektivnega povpraševanja pri določanju ravni ekonomske aktivnosti.

Ključne besede: gospodarska rast, keynesianski modeli rasti, izvozno pospeševana rast, kumulativna povzročitev, Thirlwallov zakon rasti, plačilnobilančna omejitev

Abstract

UDC: 330.83

According to mainstream growth theory, growth is fundamentally a supply-side phenomenon, without any constraints from the demand side before full capacity utilization is reached. Contrary to conventional wisdom, Thirlwall's alternative theory views economic growth of individual countries to be constrained by demand, which cannot be increased because of the balance-of-payments constraints imposed by their export growth and income elasticity of demand for imports. This is the basis of Thirlwall's alternative approach, which incorporates the problem of effective demand and unemployment, instead of building on the oversimplistic characterization of the supply side by the aggregate production function.

Key words: economic growth, Keynesian growth models, export-led growth, cumulative causation, Thirlwall's growth law, balance-of-payments constraint.

JEL: B31, E12, F43

1 Uvod

Skoraj stoletje pred Keynesom so ekonomisti verjeli v Sayev zakon trga, ki uči, da ponudba sama ustvarja povpraševanje, zato je slednje za gospodarsko rast nepomembno. Za razlago gospodarske rasti v 21. stoletju, ko se podjetja prvenstveno soočajo z omejitvami na strani povpraševanja, še preden so proizvodne zmogljivosti v polni meri izkoriščene, je koncept agregatne proizvodne funkcije, ob podmeni vnaprejšnjega zanikanja potencialne realizacijske vrzeli, bolj ali manj neuporaben. Kavzalnost je v odprtem kapitalističnem gospodarstvu obrnjena – kapitala ne manjka, delovne sile pa prav tako ne. Omejitveni dejavnik rasti je torej na drugi strani enačbe proizvodne funkcije, tj. na strani rasti dejanskega in ne potencialnega outputa. (Neo)klasična predpostavka kontinuirane globalne polne zaposlenosti proizvodnih zmogljivosti preprosto ne odraža ekonomske realnosti, kako naj jo potem teorija prepričljivo pojasnjuje. Iz tega razloga so se kaj kmalu pojavile težnje v okviru postkeynesianske teorije endogene rasti po oblikovanju alternative *par excellence* ponudbeno zasnovani neoklasični analizi rasti. Gre torej za povsem drugačna ekonomska teoretiziranja in tisti del literature, ki stremi k približevanju ekonomske analize realnosti s poudarjanjem posamičnih oblik avtonomnega povpraševanja pri pojasnjevanju gospodarske rasti.

V okviru teoretičnih modelov, ki instrumentalizirajo vpliv posameznih oblik agregatnega povpraševanja na rast proizvoda, se izkaže, da je najbolj relevantna pojasnjevalna spremenljivka rasti odprtega gospodarstva rast izvoza. Zunanje povpraševanje, ki ima izvor zunaj ekonomskega sistema, lahko prav zaradi svoje izrazite avtonomnosti predstavlja pomemben vir kot tudi omejitev rasti na agregatni ravni. Modeliranje vpliva rasti izvoza na gospodarsko rast zato predstavlja jedro Thirlwallovega ekonomskega teoretiziranja v smeri boljšega razumevanja in pojasnjevanja rasti sodobnega gospodarstva. V tem kontekstu veljajo analitični prispevki Thirlwalla k postkeynesianski teoriji endogene rasti odprtega gospodarstva za najbolj vidne, če že ne najpomembnejše dosežke zunaj neoklasične ekonomskoteoretične paradigme (Davidson 1990/91).

Skladno s Thirlwallvim teoretičnim konceptom ločimo dve vrsti modelov rasti na podlagi izvoza. Eden je ta, ki v skladu z Verdoornovim zakonom implicira, da se glavni proizvodni tvorci (kapital in delo) ter sama rast produktivnosti odzivajo na spremembe v obsegu povpraševanja. Druga vrsta modela pa vključuje plačilnobilančne omejitve na strani rasti povpraševanja in posledično na strani rasti dohodka. Model plačilnobilančno pogojene rasti in iz njega izvedeni t. i. *Thirlwallov zakon rasti* simbolizira osrednjo in tudi najbolj prodorno Thirlwallovo ekonomskoteoretično domisel. Učinki plačilnobilančnih razmer na višino gospodarske rasti so zaradi same zasnove ortodoksne teorije rasti povsem zapostavljeni. Toda v realnosti se tokovi mednarodnih ekonomskih (finančnih) transakcij kopičijo v določena stanja v plačilni bilanci, ki imajo sama po sebi pomembne makroekonomske implikacije – denar ni nevtralen. Thirlwallova alternativna teorija zato ponuja povsem drugačno izhodišče preučevanja narave gospodarske rasti in z njo povezanih vztrajnih disparitet v stopnjah rasti med razvitimi in manj razvitimi državami v svetu.

2 Kritika neoklasične teorije rasti¹

Neoklasična teorija (eksogene) rasti, ki je pravzaprav nastala, ko so ekonomisti v okviru klasične ekonomsko-teoretične paradigme iskali rešitev t. i. Harrod-Domarjeve dileme, je sprejela predpostavko, da je ključna spremenljivka, ki vodi ekonomijo na pot dolgoročne uravnotežene rasti, spremenljivi mejni kapitalski količnik $\Delta K/\Delta Y$.² Če bi bile namreč vse tri kategorije $[g_n, s, v]$ ³ stalnice, kot to predpostavlja Harrod-Domarjev model $[g_n = s/v = \Delta K/K]$, bi bila pot uravnotežene rasti, kot ugotavlja Pasinetti (1974), podobna rezilu noža in bi jo gospodarstvo našlo le z zvrhano mero sreče (angl. *knife-edge instability*). Toda takšen sklep za neoklasične teoretike ni bil sprejemljiv. Solow (1956, 66) poudarja: »Pomenljiva karakteristika Harrod-Domarjevega modela je, da probleme dolgoročne rasti rešuje s kratkoročno usmerjenim analitičnim instrumentarijem multiplikacije, akceleracije in fiksnega mejnega kapitalskega količnika. Že zgolj opustitev predpostavke konstantnega v pa omogoči dosego stabilne dolgoročne ravnotežne rasti.« Vendar Pasinetti (2000) meni, da ne gre zgolj za nadomestitev nespremenljivega v z variabilnim, temveč za bistveno globlje spremembe v načinu razmišljanja in gledanja na gospodarstvo. *Differentia specifica* neoklasične teorije rasti je v drugačnem razumevanju vloge trga, ki jo ima pri vzpostavljanju dolgoročnega ravnotežja. Trg je v njihovih očeh najboljši mehanizem, ki preko prilagajanja relativnih faktorskih cen kapitala in dela samodejno vodi v izglajevanje eventualnih razhajanj med naravno in želeno stopnjo rasti. Pri neoklasikih se torej, za razliko od keynesiancev, tržno ravnovesje lahko vzpostavi zgolj ob konstantni (naravni) stopnji brezposelnosti, pri kateri pa se gospodarstvo šteje za

polnozaposleno (Solow 1987).⁴ Agregatna proizvodna funkcija jim v tem pogledu služi, da raven polne zaposlenosti tudi ustrezno kvantificirajo oziroma povežejo z ustrezno ravno polnozaposlitvenega proizvoda.

Vendar pa je Sraffa že zelo kmalu, in sicer na začetku šestdesetih let 20. stoletja, s teoremom o povratku tehnike (angl. *reswitching of techniques theorem*) zavrnil možnost, da je na osnovi variabilnosti mejnega kapitalskega količnika moč zgraditi konsistentno ekonomsko teorijo (Pasinetti 2003). Kontroverze merjenja kapitala od tedaj simbolizirajo osrednjo hibo neoklasične makroekonomske analize rasti, česar ne zanika niti nobelovec Paul Samuelson (1966, 583), kot eden izmed najbolj uglednih tradicionalnih teoretikov. Velja poudariti, da je nova teorija rasti obdržala predpostavko padajočega mejnega donosa fizičnega kapitala kot osrednjo predpostavko teorije eksogene rasti. Njihov bistveni prispevek je v razširitvi kapitala s človeškim (angl. *composite capital*), preko katerega uspejo nevtralizirati ukrivljen del konkavne Cobb-Douglasove proizvodne funkcije in endogenizirati izvor dolgoročne rasti. Teoretiki endogene rasti so s tem zgolj zavrnilo protiintuitivni sklep svojih predhodnikov, ki pravi, da investicije nimajo vpliva na dolgoročno gospodarsko rast. Toda v svojih izhodiščih ostajajo tradicionalni teoretiki in so zato podvrženi enakim kritikam in to predvsem z vidika razumevanja in pojasnjevanja razlik v rasti dohodka *per capita* med državami na osnovi agregatne proizvodne funkcije (Thirlwall 2002).

Ortodoksna teorija rasti, ki vsebuje agregatne modele eksogene in endogene rasti pa ima še eno sistemsko pomanjkljivost. Neoklasični teoretični sistem, utemeljen na predpostavki Sayevega zakona trga, simbolizira popolno nevtralizacijo teorije učinkovitega povpraševanja, s katero so keynesianske ekonomskoteoretične inovacije, iz prve polovice 20. stoletja, opozorile na odtujenost klasične teorije od ekonomske realnosti. Ob reševanju problema dolgoročne zaposlitvene nestabilnosti so namreč neoklasični teoretiki *condicio sine qua non*, tj. brez ustreznih teoretičnih in empirično verificiranih utemeljitev, uvozili predpostavko ujemanja med varčevanjem *ex-ante* in investicijami *ex-ante*, kar pa še zdaleč ne pomeni, da je potencialni problem makroekonomske nestabilnosti, ki se kaže v diskrepanci med dejanskim in polnozaposlitvenim outputom, odpravljen (Ertürk 2002). Neoklasiki se tako vračajo v predkeynesianski svet in v skladu s Sayevim zakonom trga predpostavljajo, da se v vsakem obdobju (konstanten) delež polnozaposlitvenega proizvoda privarčuje in samodejno prelije v investicije.⁵ O tem, da je za zdravje nekega gospodarstva

¹ S konceptualnega vidika pod neoklasično teorijo rasti uvrščam tako teorijo eksogene kot teorijo endogene rasti, čeprav se v tradicionalni ekonomski literaturi pod neoklasično razume izključno teorija eksogene rasti.

² Predpostavka rigidnega mejnega kapitalskega količnika ($I/\Delta Y$) pomeni, da je za vsako dodatno enoto proizvoda potreben enak dodaten obseg kapitala ($I = \Delta K$), kar implicira enakost med mejnim in povprečnim kapitalskim količnikom (K/Y) (Klundert 2001, 7). Nespremenljivost mejnega kapitalskega količnika pa prav tako implicira togost razmerja med kapitalom in delom (K/L), ki je tipična karakteristika Leontijeve proizvodne funkcije (Barro in Sala-i-Martin 2004, 71). Čeprav Harrod in Domar svojega teoretičnega koncepta nista eksplicitno osnovala na podlagi le-te, pa je bila ideja v njenem ozadju bistvo Solowove kritike, ki jo je v svojem teoretičnem sistemu negiral s Cobb-Douglasovo agregatno proizvodno funkcijo in posledično padajočim mejnim donosom kapitala. S tem je bila storjena ključna modifikacija Harrod-Domarjevega modela, ki je zagotovila dolgoročno stabilno rast gospodarstva.

³ g_n je naravna stopnja rasti, ki je vsota stopenj rasti delovne sile (n) in njene tehnološko pogojene produktivnosti (x); s je agregatna mejna nagnjenost k varčevanju; v je mejni kapitalski količnik.

⁴ Gospodarstvo se šteje za polnozaposleno, ko se trgi dela in kapitala izpraznijo. To se zgodi takrat, ko se oblikuje takšna cena kapitala (r) in dela (w), pri kateri se obseg povpraševanja po kapitalu in delu ujema s ponudbo. Vendar pa je koncept prilagajanja relativnih faktorskih cen utemeljen na dokaj nerealistični predpostavki infinitezimalne deljivosti med kapitalom in delom, ki se zrcali v konveksni formi izokvante. Toda predpostavka popolne nadomestljivosti med kapitalom in delom je empirično sporna, saj v realnosti vsaka tehnologija temelji na določeni komplementarnosti med kapitalom in delom.

vsaj toliko kot ponudba pomembno tudi povpraševanje, pa je bil med redkimi Ricardovimi sodobniki prepričan že T. R. Malthus, ki je nasprotoval Sayevemu zakonu (Sušjan 1995).⁶ Klasična teorija, kot ugotavlja Keynes (1987), je sicer zaznavala pomanjkanje učinkovitega povpraševanja po proizvodih določene panoge, a je problem reševala preko zniževanja cen. To je sicer možna in dokaj elegantna rešitev problema učinkovitega povpraševanja, a Keynes poudarja, da je bistvenega pomena sama *raven* učinkovitega povpraševanja. Zato bi po njegovem mnenju morala biti v ospredju analiza dejavnikov, ki vplivajo na povpraševanje. Ob predpostavki Sayevega zakona pa je takšna analiza preprosto nepotrebna, saj zakon *per se* zagotavlja zadosten obseg agregatnega povpraševanja za realizacijo polnozaposlitvenega proizvoda (Pasinetti 2000a). Zato je pri neoklasičnih teoretikih v ospredju analiza ponudbenih dejavnikov, tj. ponudbena stran. Tako je v modelih eksogene in endogene rasti vpliv podjetniških pričakovanj in negotovosti na investicijske odločitve popolnoma prezrt.⁷ Toda v sodobnem kapitalističnem gospodarstvu proizvodnja ne poteka zato, ker za to obstajajo proizvodne zmogljivosti, temveč zaradi profitnih pričakovanj podjetnikov. Realizacija profitnih pričakovanj pa zahteva ustrezno učinkovito povpraševanje v prihodnosti.

V tem kontekstu se tudi kaže temeljna pomanjkljivost koncepta agregatne proizvodne funkcije. Le-ta namreč omogoča zgolj statično analizo, tako da je obseg proizvodnih dejavnikov eksogeno dan in se ne odziva na spremembe v obsegu povpraševanja. Takšen koncept sicer omogoča kvantifikacijo prispevkov posameznih proizvodnih dejavnikov (angl. *proximate causes*), vendar pa ne podaja razlage, kaj sproža rast obsega dejavnikov rasti (angl. *fundamental causes*) (Thirlwall in McCombie 1994). Seveda drži, da lahko retrospektivno rast proizvoda vselej povežemo z rastjo proizvodnih tvorcev, a neoklasična teorija rasti ne išče odgovora na ključno vprašanje, kateri so tisti dejavniki, ki sprožijo investicije in zaposlovanje razpoložljivega dela, kar ima za posledico višjo stopnjo gospodarske rasti.⁸

Alwyn Young (1995) je v svoji empirični študiji ugotovil, da gospodarska rast vzhodnoazijskih tigrov (Hong Kong, Singapur, Južna Koreja in Tajvan) ni bila »ekonomski čudež«, tj. posledica tehnološkega napredka, temveč v veliki meri pojasnjena z rastjo proizvodnih tvorcev – kapitala. Kar ločuje te države od večine drugih, je njihova izvozna usmerjenost, ki jim omogoča financiranje uvoza kapitala (tehnologije). Solow-Swanov model pa je tipičen model zaprtega gospodarstva,⁹ ki rast pojasnjuje vzdolž proizvodne funkcije in ne s premikanjem le-te kot posledice tehnološkega razvoja. Solow (1956) namreč ni definiral rasti tehnološkega napredka kot posledico rasti kapitala, tj. zavestne investicijske dejavnosti podjetij. Možna argumentacija takšnega stališča bi bila, da tehnološki napredek nastaja zunaj podjetniškega sektorja (Sušjan 2002). Prav zaradi tega pa ostaja večina rasti v modelu nepojasnjene (angl. *growth miracle*). To je bil tudi glavni vzrok za nastanek teorije endogene rasti v osemdesetih letih 20. stoletja. Toda ob prostem pretoku kapitala tehnološki napredek ne more biti dejavnik razlik v rasti, saj gospodarstva ležijo na isti proizvodni funkciji. Torej gre iskati omejitve rasti na strani povpraševanja in ne ponudbe. Neoklasični teoretiki tako ne upoštevajo empiričnega dejstva, da je povpraševanje po proizvodnih dejavnikih pravzaprav izvedeno povpraševanje. Potemtakem obseg proizvodnih dejavnikov ni eksogeno dan, pač pa determiniran s strani agregatnega povpraševanja. Posledično je tako determinirana tudi rast dohodka *per capita*.

Medtem ko nekateri modeli endogene rasti, v okviru svojih predpostavk, vendarle upoštevajo vpliv mednarodne menjave na gospodarsko rast, pa pri tem izhajajo iz prepričanja, da je vzrok rasti izvoza na strani rasti proizvoda (produktivnosti). V tem pogledu je bil Feder (1982) eden izmed prvih, ki so na podlagi kvantitativnih ocen razlik v faktorski produktivnosti med izvoznim in neizvoznim sektorjem skušali identificirati relevantne vire rasti na primeru manj razvitih držav. Pri tem je razvil tipično neoklasični model, v katerem je konvencionalno agregatno proizvodno funkcijo dopolnil s tremi kategorijami: z rastjo izvoza, deležem izvoza v BDP ter koeficientom, ki odraža razlike v produktivnosti med sektorji, in eksternalijami. Feder tako ugotavlja, da je v izvoznem sektorju višja raven produktivnosti prav zaradi izpostavljenosti zunanji konkurenci, kar ima za posledico ugodne učinke tudi na

⁵ Sayev zakon trga je v svojih sentencah anticipiral že Adam Smith (1970, 489), ko pravi, da bogat posameznik lahko denar posodi za obresti, kar naj bi pomenilo, da je denar le sredstvo, ki prenaša iz enih rok v druge tisti kapital, ki ga lastniki ne želijo uporabiti sami. Tovrsten način preobrazbe denarnega varčevanja pa je bil kasneje označen kot varčevalno investicijski avtomatizem klasične teorije (Lah 1992, 6). Tako lahko sklepamo, da so bila prav ta Smithova razmišljanja tista, ki so kasneje botrovala rojstvu Sayevega zakona trga.

⁶ J. M. Keynes je Malthusa označil za prvega cambriškega ekonomista. Bil je namreč prvi teoretik učinkovitega povpraševanja. V eseju, posvečenem Malthusu, je Keynes zapisal: »Kako modrejši in bogatejši bi bil svet danes, če bi le Malthus, namesto Ricarda, postal razvojno steblo, iz katerega bi se razvijala ekonomija devetnajstega stoletja« (povzeto po Lah 1992, 19).

⁷ Joan Robinson (1979, xi) ponazarja prisotnost negotovosti in pričakovanj v sodobnih ekonomskih razmerah s slikovitim primerom, da je lahko že »nakup avtobusne vozovnice nepredvidljiv«.

⁸ Gl. Thirlwall (2002, 95) in Helpman (2004, 26).

⁹ Pri tem se postavlja vprašanje, kako je sploh mogoče pojasniti gospodarsko rast brez upoštevanja implikacij mednarodne menjave. Pretok kapitala (tehnologije) in delovne sile ima nedvomno pomemben vpliv na stog, izrabo kot tudi nadgradnjo dejavnikov rasti posamezne države. Prav tako pa ne bi smeli zanemariti realnih učinkov plačilne bilance. Toda Mankiw, Romer in Weil (1992) v svojem konceptu vztrajajo pri temeljnih izhodiščih Solow-Swanovega modela zgolj s to razliko, da ga razširijo s človeškim kapitalom in ugotovijo, da je relevantnost modela z vidika pojasnjevanja razlik v dohodku *per capita* na meddržavni ravni značilno izboljšana. Vendar pa Helpman (2004, 18) meni, da so njihovi sklepi, ki zadevajo razlago gospodarske rasti na podlagi modificiranega modela, dokaj neprepričljivi.

neizvozni sektor. Delež izvoza v dohodku je torej relevantna determinanta rasti. Potemtakem je rast produktivnosti v izvoznem sektorju tista, ki vodi v rast izvoza in posledično do višje stopnje rasti na agregatni ravni. Helpman in Grossman (1991) v skladu s tradicionalno doktrino poudarjata pomen rasti izvoza z vidika ponudbenih učinkov, saj omogoča financiranje uvoza kapitala, ki predstavlja medij prenosa tehnologije v realno ekonomijo. Vendar pa so argumenti v prid rasti izvoza tudi na strani povpraševanja. V prvi vrsti leta rešuje problem efektivnega povpraševanja doma, ko je prihrankov več kot ugodnih priložnosti za investiranje [$S > I$]. Poleg tega pa gre za edinstveno obliko povpraševanja, katere rast omogoča povečevanje tudi drugih oblik agregatnega povpraševanja brez plačilnobilančnih težav.

V tej povezavi modeli endogene rasti v svojih strogih matematičnih formulacijah ne upoštevajo omejitev, ki jih predstavlja tekoči račun plačilne bilance (razpoložljivi obseg deviz) (Thirlwall in McCombie 1994). Nova teorija rasti tako spregleda pomembno dejstvo, da lahko omejitve na strani povpraševanja nastopijo, še preden so proizvodne zmogljivosti gospodarstva polno izkoriščene. Takšna je namreč realnost večine držav v razvoju, ko morajo omejevati domače povpraševanje zavoljo vzdrževanja zunanjskega ravnotežja.

Neoklasična teorija rasti prav tako ne razlikuje med sektorji v gospodarstvu, temveč predpostavlja, da med njimi ni razlik. Toda v realnosti različni sektorji gospodarstva (primarni, sekundarni, terciarni in kvartarni) ne izkazujejo enake ravni produktivnosti. Selitev proizvodnih dejavnikov v sektorje, za katere so značilni dinamični naraščajoči donosi obsega¹⁰ (industrija), inducira višjo stopnjo rasti proizvoda na agregatni ravni. Kaldor je bil tako prepričan, da je nemogoče razumeti proces rasti in razvoja, ne da bi ločevali med dejavnostmi, ki izkazujejo padajoče donose obsega, od tistih, ki izkazujejo naraščajoče donose obsega (Thirlwall 1983). Slednji naj bi zato postavljali pod vprašaj koncept konkurenčnega ravnotežja ter celo utemeljevali kumuliranje rasti v razvitejših državah.

Nenazadnje pa, kot poudarja Thirlwall (2002), »nova« teorija rasti ne prinaša nekih novih spoznanj, ki bi omogočila boljše razumevanje neenakomernega razvoja v svetu in do katerih ne bi teoretiki rasti prišli že prej.¹¹ Gre pravzaprav za staro teorijo v novi preobleki oziroma kot postkeynesianci radi pripomnijo: »Staro vino v novih mehovich!« (angl. *old*

wine in new goatskins).¹² Teoretiki endogene rasti tako stara spoznanja o divergenci (Raúl Prebisch, nobelovec Gunnar Myrdal, Andre Gunder Frank) predstavljajo izključno skozi koncept nepadajočih donosov kapitala kot posledice tehnološkega napredka oziroma pozitivnih eksternalij povezanih s človeškim kapitalom. Tisti del gospodarske rasti, ki ga ne uspejo pojasniti s proizvodno funkcijo, pa pripišejo institucionalnim dejavnikom.¹³ Z vidika poudarjanja ponudbene ekonomije še naprej ostajajo ortodoksni teoretiki, ki aprioristično zavračajo keynesiansko idejo o relevantnosti agregatnega povpraševanja v procesu rasti.

V nadaljevanju bo zato sledila osvetlitev koncepta modeliranja vpliva zunanjega povpraševanja na gospodarsko rast v okviru Thirlwallovih analitičnih prispevkov k postkeynesianski teoriji endogene rasti. Postkeynesianska teorija, za razliko od ortodoksne neoklasične instrumentarije, ni predeterminirana z vrsto nerealističnih predpostavk, temveč poskuša ekonomsko analizo približati realnosti. Thirlwallova alternativna teorija zato skozi koncept rasti izvoza in plačilnobilančnih omejitev ponuja razlago, zakaj nekatera gospodarstva rastejo hitreje od drugih.

3 Instrumentalizacija vpliva agregatnega povpraševanja na gospodarsko rast

Z vidika izbire, katera izmed oblik agregatnega povpraševanja naj dobi vlogo aktivnega dejavnika v procesu rasti, je ključnega pomena razlikovati med avtonomnim (eksogenim) in induciranim (endogenim) povpraševanjem. Sawyer (1989) v skladu z omenjeno razmejitvijo pojasnjuje, da je inducirano povpraševanje tisto, katerega obseg je odvisen od ravni dohodka. Gre za pasivno obliko povpraševanja, saj gre kavzalnost v smeri rasti dohodka k rasti povpraševanja – gospodinjstev, podjetij in države [$C + I + G$]. Avtonomno povpraševanje, ki ga v odprtem gospodarstvu predstavlja izvoz, pa ni določeno z ravni domačega dohodka, temveč zunaj ekonomskega sistema. To mu daje naravo elementa *sui generis* znotraj agregatnega povpraševanja, ki lahko pomembno vpliva na samo raven in rast dohodka. Rast zunanjskega povpraševanja zato posredno preko rasti dohodka vpliva tudi na rast drugih oblik

¹⁰ Dinamični naraščajoči donosi obsega se nanašajo na bolj ali manj kontinuirano zmanjševanje stroškov na enoto proizvoda (nenehno povečevanje produktivnosti) kot posledice same rasti proizvoda v času (Sawyer 1989, 401).

¹¹ Med prvimi, ki je spoznal, da je v teoriji rasti investicije in tehnični napredek nesmiselno obravnavati kot dva ločena dejavnika, je bil ravno Nicholas Kaldor (Sušjan 1995). S svojim modelom oziroma funkcijo tehničnega napredka je pravzaprav anticipiral »novo« teorijo rasti (Kaldor 1960, 259–300). Gl. tudi Thirlwall (2002, 32).

¹² Thirlwall in Hussain (2000) sta pokazala, da je eden izmed preprostejših modelov teorije endogene rasti – model AK pravzaprav Harrod-Domarjeva enačba rasti. Če spremenljivki v enačbi $Y(t) = AK(t)$ odvajamo po času, dobimo: $dY(t)/dt = A dK(t)/dt$ oziroma $\Delta Y = A \Delta K$. Sedaj pa levo in desno stran enačbe delimo z Y in na podlagi predhodne enačbe upoštevamo, da je $A = \Delta Y / \Delta K = 1/v$, kar je očitno recipročna vrednost mejnega kapitalskega količnika, saj velja $v = \Delta K / \Delta Y$. Enačbo lahko torej zapišemo kot: $\Delta Y / Y = \Delta K / vY$. Ker se vsi prihranki vselej prelijejo v investicije velja: $sY = S = I = \Delta K$. Tako pa smo dobili Harrod-Domarjevo enačbo uravnotežene rasti: $\Delta Y / Y = s/v$, pri čemer je $g = \Delta Y / Y$ in predstavlja rast dohodka.

¹³ Elhanan Helpman v svoji zadnji knjigi »The Mystery of Economic Growth«, ki predstavlja premišljeno sintezo vseh neoklasičnih razmišljanj in dognanj, ponuja sklep, da je pomemben del skrivnosti gospodarske rasti v različnih pravnih, političnih in ekonomskih institucijah.

agregatnega povpraševanja. Kaldor (1971) se je odločno postavil na stran izvozno pospeševane rasti, ko je razmišljal, da bi imelo spodbujanje rasti na podlagi povečevanja domačih komponent agregatnega povpraševanja (končne porabe) dolgoročno negativen učinek in to zaradi povečanja deleža manj produktivnega sektorja v družbenem proizvodu. Poudaril je tudi, da bi bila lahko neizogibna posledica ekspanzivne fiskalne politike prav ohromitev ali celo poslabšanje mednarodne konkurenčne sposobnosti gospodarstva.

Statična makroekonomska teorija uči, da se ustvarjeni proizvodi z vidika uporabe deli na potrošne izdatke $[C + G]$, investicijske izdatke $[I]$ ter na izvoz manj uvoz $[X - M]$. Vendar pa je koristno, z vidika analize rasti, temeljno makroekonomsko identiteto dinamizirati. Tako posamezne spremenljivke enačbe izrazimo v odvisnosti od časa t in zapišemo: $Y(t) = C(t) + I(t) + G(t) + [X(t) - M(t)]$. Z diferenciranjem posameznih spremenljivk po času t dobimo absolutne spremembe le-teh v časovni enoti: $\Delta Y(t) = \Delta C(t) + \Delta I(t) + \Delta G(t) + [\Delta X(t) - \Delta M(t)]$. Da bi torej izrazili stopnjo rasti dohodka, zapis enačbe najprej nekoliko preoblikujemo ter nato levo in desno stran enačbe delimo z Y_{t-1} , tj. z dohodkom predhodnega obdobja, in dobimo:

$$\frac{\Delta Y_t}{Y_{t-1}} + \frac{\Delta M_t \cdot M_{t-1}}{M_{t-1} \cdot Y_{t-1}} = \frac{\Delta C_t \cdot C_{t-1}}{C_{t-1} \cdot Y_{t-1}} + \frac{\Delta I_t \cdot I_{t-1}}{I_{t-1} \cdot Y_{t-1}} + \frac{\Delta G_t \cdot G_{t-1}}{G_{t-1} \cdot Y_{t-1}} + \frac{\Delta X_t \cdot X_{t-1}}{X_{t-1} \cdot Y_{t-1}} \quad (1)$$

Iz zadnjega člena desne strani enačbe (1) je tako lepo razviden delež rasti dohodka, ki ga je moč pojasniti z rastjo izvoza, pri čemer lahko utemeljeno sklepamo, da je izvoz tisti, ki povečuje agregatno povpraševanje, medtem ko uvoz povečuje agregatno ponudbo. Instrumentalizacija vpliva rasti izvoza na gospodarsko rast je zato tudi z analitičnega vidika utemeljena usmeritev v okviru postkeynesianskih povpraševalno zasnovanih modelov rasti.

Če so v keynesianski doktrini zaprtega gospodarstva investicije ključni element avtonomnega povpraševanja, pa ima v odprtem gospodarstvu izvoz nedvomno izrazitejši značaj avtonomnosti. Superiornost izvoza *vis-à-vis* preostalim oblikam agregatnega povpraševanja se kaže ravno v tem, da je na dolgi rok edini gotovi vir financiranja uvoza (Thirlwall 2002). Zadolževanje na mednarodnih finančnih trgih namreč ne more potekati v nedogled, saj ne predstavlja rešitve, če država ne odpravi strukturnih dejavnikov plačilnobilančnega neravnotežja. S tega vidika ima izvoz izjemno pomembno vlogo, saj sprošča potencial domačega povpraševanja, ki se nato kaže v višji stopnji gospodarske rasti brez plačilnobilančnih težav.

Pri konceptu izvozno pospeševane rasti pa ne gre prezreti še nečesa, na kar opozarja Davidson (1994). V razmerah fleksibilnega deviznega tečaja¹⁴ se lahko s strategijo rasti na podlagi izvoza na neinflatoren način zmanjšuje raven

brezposelnosti.¹⁵ To je mogoče zaradi tega, ker skladno z rastjo izvoza rastejo tudi pritiski na apreciacijo domače valute, ki ima običajno preko znatnega deleža uvoza države, pomembne protiinflacijske učinke. Zmanjševanje brezposelnosti pa z ekspanzivno fiskalno/monetarno politiko, ki zadeva interne vire povpraševanja, praviloma ni mogoče doseči brez inflacijskih pritiskov, tj. ob stabilni ravni cen. Strategija rasti na podlagi izvoza zato sindikatom odvzema legitimnost zahtev po zviševanju nominalnih mezd, s ciljem restavriranja realnih, saj do porasta cen ne bi prišlo. To je še posebej pomembno za tiste države, kjer so sindikalna združenja bistveno močnejša od gospodarskih. Vsak nedolžen porast cen bi bil tako preveliko tveganje za pojav stroškovne inflacije ter z njo povezanih negativnih makroekonomskih posledic (npr. *zmanjšanje interesa za investiranje*).

3.1 Model rasti na podlagi izvoza

Model izvozno pospeševane rasti, ki predstavlja formalizacijo izvirnih idej Nicholasa Kaldorja, sta razvila Thirlwall in Dixon (1975). Njun model preko dinamičnih naraščajočih donosov obsega in osrednje vloge avtonomnega povpraševanja v procesu rasti podaja alternativno razlago persistentnih razlik v stopnjah gospodarske rasti na meddržavni ravni.¹⁶ Sama zasnova modela in v tem pogledu nadgradnja Kaldorjevega razmišljanja omogoča analizo okoliščin, v okviru katerih bi model izkazoval tendenco po divergenci med stopnjami rasti proizvoda med državami. Jedro te povpraševalno zasnovane teorije rasti tako predstavlja keynesianska ideja, ko je rast proizvoda pogojena z rastjo najbolj avtonomne oblike povpraševanja, tj. zunanje-ga povpraševanja. Gre torej za idejo obrnjene kavzalnosti, ko je povpraševanje tisto, ki si ustvarja ustrezno ponudbo v razmerah rasti. Model, ki je definiran v zveznem času,¹⁷

¹⁵ Ob tem pa je vendarle treba omeniti, da takšna strategija pravzaprav pomeni izvažanje problema brezposelnosti in inflacije trgovskim partnerjem. Če to izvaja manjša država, povračilnih ukrepov verjetno ni pričakovati. Toda kar je uresničljivo za eno državo izvoznico, ni nujno uresničljivo za skupino držav izvoznic, še zlasti, če gre za večje države v razvoju, ki bi precej povečale izvoz delovnointenzivnih izdelkov. S tem namreč tvegajo protekcionistično politiko (razvitih) držav uvoznic. Pri tem bi se jim pogoji menjave tako poslabšali, da bi učinek padca cen presegel učinek povečanega obsega izvoza. Ta problem domače rasti na podlagi tujega povpraševanja pa se v literaturi označuje z imenom »zmotne sestave« (angl. fallacy of composition) (Mayer 2003, 1).

Naj poudarimo, da se je o tem začelo intenzivno razpravljati šele v času kitajskega osvajanja svetovnega tržišča s poceni izdelki nizke dohodkovne elastičnosti povpraševanja. Smisel izvozno pospeševane rasti je drugje, tj. v izvažanju nekonvencionalnih proizvodov in storitev, pri katerih cena ne predstavlja ključnega faktorja povpraševanja.

¹⁶ V osnovi gre za regionalni model, a se je kasneje uporabljal tudi za pojasnjevanje razlik v gospodarski rasti med državami (Sawyer 1989, 430).

¹⁷ Čas pišemo kot indeks zaradi potreb dinamične analize, ki bo sledila v naslednjem podpoglavju 3.1.1.

¹⁴ V razmerah fiksnega deviznega tečaja je učinek strategije rasti na podlagi zunanje-ga ali domačega povpraševanja, ki zadeva inflacijsko zmanjševanje brezposelnosti, enak, saj je možnost revalorizacije domače valute izključena (Davidson 1994, 261).

gospodarsko rast postavlja v linearno odvisnost od rasti izvoza, kar lahko zapišemo (Thirlwall in McCombie 1994):

$$g_t = \gamma \cdot x_t \quad (2)$$

pri čemer je g_t = stopnja rasti proizvoda v času t , x_t = stopnja rasti izvoza v času t , γ = parameter (konstanta), ki meri elastičnost rasti proizvoda glede na rast izvoza [$\gamma = 1$].

Kadar velja $\gamma = 1$, se delež izvoza v proizvodu ne spreminja, saj enoodstotno povečanje rasti izvoza vodi v enoodstotno povečanje rasti proizvoda. $\gamma < 1$ pa implicira zaostajanje rasti dohodka za rastjo izvoza. Vendar pa v okviru obravnavanega modela izvozno pospeševane rasti predpostavljamo, da plačilne bilance ter z njo povezane omejitve rasti ni in da je potemtakem $\gamma = 1$. Da bi lahko določili stopnjo rasti izvoza x_t , moramo najprej določiti dejavnike, ki vplivajo na izvozno povpraševanje. Obseg izvoza specifikiramo z multiplikativno funkcijo domačih cen, tujih cen in tujega dohodka, ob predpostavki konstantnih cenovnih in dohodkovnih elastičnosti povpraševanja:

$$X_t = A \cdot \left[\frac{P_{dt}}{P_{ft}} \right]^\eta \cdot Z_t^\varepsilon \quad (3)$$

pri čemer je X_t = obseg izvoza v času t ; A = konstanta; P_{dt} = raven domačih cen v času t ; P_{ft} = raven tujih cen, izražena v domači valuti v času t ; $P_{ft} = E_t \cdot P_t^*$; P_t^* so tuje cene v tuji valuti; E_t je nominalni bilateralni devizni tečaj, določen kot število enot domače valute za enoto tuje valute v času t ; Z_t = raven svetovnega dohodka v času t ; η = parameter, ki meri cenovno elastičnost povpraševanja po izvozu [$\eta < 0$]; ε = parameter, ki meri dohodkovno elastičnost povpraševanja po izvozu [$\varepsilon > 0$].

Enačba (3) nam pove, da je obseg izvoza odvisen od menjalnih razmerij (angl. *terms of trade*) in ravni svetovnega dohodka. Za razmerje P_{dt}/P_{ft} velja, da predstavlja recipročno vrednost realnega bilateralnega deviznega tečaja E_t , ki meri cenovno konkurenčnost domačega gospodarstva [$ToT = 1/E_t$]. To skratka pomeni, da povečanje mednarodnih menjalnih razmerij povzroči zmanjšanje cenovne konkurenčnosti domačega gospodarstva na tujem, kar se kaže v nižjem obsegu izvoza, saj je $\eta < 0$, medtem ko višje tuje cene, izražene v domači valuti *vis-a-vis* izvoznim (domačim) cenam pozitivno vplivajo na povpraševanje po izvozu zaradi (+) substitucijskega učinka križne cenovne elastičnosti povpraševanja po izvozu, saj velja $P_{ft}^{-\eta}$, [$-\eta > 0$]. Obseg izvoza pa je v pozitivni korelaciji z ravni svetovnega dohodka zaradi nenegativne vrednosti parametra dohodkovne elastičnosti povpraševanja po izvozu, $\varepsilon > 0$.

¹⁸ V modelu se predpostavlja režim fiksnega deviznega tečaja, zato tudi E_t ne nastopa v enačbah modela, saj velja: $dE(t)/dt = 0$. Tečaj se torej v času ne spreminja.

¹⁹ V modelu rasti na podlagi izvoza se predpostavlja, da je cenovna elastičnost povpraševanja po izvozu enaka križni cenovni elastičnosti povpraševanja po izvozu δ : $X_t = P_{dt}^{-\eta} P_{ft}^{\delta} Z_t^\varepsilon$, pri čemer velja pri čemer velja $\delta = -\eta > 0$ (Thirlwall in Dixon 1975). Gre za (+) substitucijski učinek z vidika obsega izvoza.

Z logaritmiranjem enačbe (3) in nato odvajanjem posameznih spremenljivk po času dobimo stopnje rasti letih v času [npr.: $x_t = (dX(t)/dt)/X(t)$]:

$$\begin{aligned} \ln X_t &= \ln A + \eta \ln P_{dt} - \eta \ln P_{ft} + \varepsilon \ln Z_t \\ x_t &= \eta (p_{dt} - p_{ft}) + \varepsilon \cdot z_t \end{aligned} \quad (4)$$

Enačba (4) nam torej pove, da je stopnja rasti izvoza v pozitivni zvezi z rastjo svetovnega dohodka ter v negativni zvezi z rastjo menjalnih razmerij, saj velja $\eta(p_{dt} - p_{ft}) < 0$.²⁰ Nadalje predpostavljamo, da so stopnje rasti svetovnega dohodka, tujih cen ter nominalnega bilateralnega deviznega tečaja določene eksogeno. Stopnja rasti domačih cen pa je določena endogeno, in sicer z naslednjo enačbo:

$$p_{dt} = w_t - r_t + \tau_t \quad (5)$$

Iz enačbe (5) je razvidno, da je višina stopnje rasti domačih cen p_{dt} odvisna od stopnje rasti nominalnih mezd w_t , stopnje rasti produktivnosti dela r_t ter stopnje rasti pribitka cene nad stroški dela na enoto proizvoda τ_t . Rast nominalnih mezd ob nespremenjeni ravni produktivnosti tako neizogibno vodi do porasta domačih (izvoznih) cen, kar bo imelo negativen vpliv na rast izvoza. Pribitek cene nad stroški pa odraža necenovne (kvalitativne) karakteristike izvoznega proizvoda. Takšna formulacija cene je odsev značilne postkeynesianske realistične podmene, ko cena ne opravlja zgolj alokacijske funkcije, temveč strateško, finančno, vodstveno in pozicijsko (Sawyer in Shapiro 2003).

Osrednjo značilnost modela rasti na podlagi izvoza, ki vodi v kumulativno rast na osnovi Verdoornovega zakona,²¹ predstavlja rast produktivnosti, ki je odvisna od rasti proizvoda, kar zapišemo z naslednjo linearno enačbo:

$$r_t = r_a + \lambda \cdot g_t \quad (6)$$

V enačbi z r_t označujemo stopnjo skupne rasti produktivnosti dela, ki je vsota stopenj rasti avtonomne produktivnosti dela r_a ter inducirane produktivnosti s strani rasti proizvoda, preko Verdoornovega učinka λ ,²² ki ga zajema člen $\lambda(g_t)$. V samem zapisu enačbe (6) pa se prav tako zrcali značaj endogenosti tehnološkega napredka, ki nastaja preko povečanega obsega investicij v kapitalsko opremo, ki je potrebna za implementacijo razširjene produkcije. To ima za posledico tudi večjo produktivnost

²⁰ Opomniti velja, da zaenkrat govorimo o rasti izvoza v kvantitativnem in ne vrednostnem smislu.

²¹ Drugi Kaldorjev zakon rasti se v literaturi pojavlja pod imenom Verdoornov zakon. P. J. Verdoorn je bil nizozemski ekonomist, ki je leta 1949 prvi ugotovil pozitivno zvezo med rastjo proizvoda in rastjo produktivnosti v industrijskem sektorju (Thirlwall in McCombie 1994, 168).

²² Kaldorjeva ocena vrednosti Verdoornovega koeficienta λ znaša 0,5, kar bi pomenilo, da se povečanje rasti industrijske proizvodnje za 1 odstotek enakomerno porazdeli med povečanje zaposlenosti za 0,5 odstotka ter rast produktivnosti dela za 0,5 odstotka (Thirlwall 2002, 46).

dela preko neuteleženega tehnološkega napredka oziroma učenja z delom (Sawyer 1989).

Če sedaj enačbo (6) upoštevamo v enačbi (5), nato dobljen izraz v enačbi (4) in nadalje v enačbi (2), dobimo ravnotežno stopnjo rasti proizvoda, ki je določena s parametri in spremenljivkami naslednje enačbe:

$$g_t = \frac{\gamma[\eta(w_t - r_a + \tau_t - p_{ft}) + \varepsilon \cdot z_t]}{1 + \gamma\eta\lambda} \quad (7)$$

Ravnotežna stopnja rasti proizvoda g_t je pozitivna in v pozitivni korelaciji s stopnjami rasti spremenljivk (r_a , z_t in p_{ft}) in povečanjem vrednosti parametrov (ε in λ), medtem ko je negativna in v negativni korelaciji s stopnjama rasti spremenljivk (w in τ). Učinek cenovne elastičnosti povpraševanja po izvozu pa je nejasen, saj η nastopa tako v imenovalcu kot števcu enačbe (7).²³ Velja poudariti, da ima Verdoornov koeficient λ v modelu prav posebno analitično vlogo. Če bi namreč veljalo, da je $\lambda = 0$, potem kumulativne povzročitve (angl. *cumulative causation*) ne bi bilo, s tem pa tudi ne povečanja izhodiščnih razlik v vrednosti spremenljivk in parametrov. Verdoornov koeficient je vir razlik v rasti med državami le, če države izkazujejo različno vrednost λ , ki je hkrati večja od nič. Če predpostavimo, da se poveča dohodkovna elastičnost povpraševanja po izvozu določene države *ceteris paribus*, potem bo Verdoornov koeficient [$0 < \lambda < 1$], ki nastopa v imenovalcu enačbe (7), učinek povečanja ε na ravnotežno stopnjo rasti samo še bolj okrepil. Verdoornov učinek pravzaprav omogoča vztrajnost razlik v rasti med državami, ki so jih v prvi vrsti povzročili preostali parametri in spremenljivke. Iz enačbe (7) je tako moč razbrati, da razlike v stopnjah gospodarske rasti izhajajo iz treh virov (Sawyer 1989): [a] Iz neenakomerne porazdelitve efektivnega povpraševanja med gospodarstvi, ki je pogojena z različnimi vrednostmi parametrov dohodkovne elastičnosti povpraševanja po izvoznih proizvodih teh držav, kar odraža ε oziroma člen $\varepsilon(z_t)$. Vrednost parametra ε je v modelu izrednega pomena, saj odraža strukturne značilnosti gospodarstva, tj. njegovo necenovno konkurenčnost na tujem (Thirlwall 1994). [b] Iz razlik v produktivnosti, ki so pogojene z značilnostmi sektorja, v katerem se proizvaja izvozni proizvod, z vidika možnosti izkoriščanja dinamičnih in statičnih naraščajočih donosov obsega, ki jih odraža vrednost Verdoornovega koeficienta λ . Večja kot je vrednost λ , večji je učinek poglobljanja razlik v stopnjah rasti, saj velja $\eta < 0$. [c] Iz eventualnih razhajanj med rastjo domačih in tujih cen, ki se odrazijo v spremenjenih menjalnih razmerjih, kar ponazarja člen $\eta(w_t - r_a + \tau_t - p_{ft})$, kjer je $\eta < 0$.

Ključna parametra v modelu rasti na podlagi izvoza sta ε in λ , ki preko medsebojne interakcije vodita v krožni proces rasti. Vzemimo naslednji primer. Država, ki proizvaja dobrine in storitve, po katerih je dohodkovna elastičnost povpraševanja visoka (visok ε), bo dosegala relativno višjo gospodarsko rast, saj izračun parcialnega odvoda gospodarske rasti glede na dohodkovno elastičnost povpraševanja (ε) na osnovi enačbe (7) pokaže, da velja $dg_t/d\varepsilon = z_t\gamma(1 + \gamma\eta\lambda) > 0$.²⁴ Država, ki se torej sooča z relativno višje ležečo krivuljo povpraševanja, bo lahko realizirala višjo stopnjo gospodarske rasti. Višja stopnja rasti pa bo vodila preko Verdoornovega učinka v povečanje produktivnosti. Stroški na enoto proizvoda se bodo zmanjšali, kar poveča konkurenčnost izvoza in s tem nadaljnjo rast proizvoda. Takšna narava samoniklega krožnega procesa rasti (angl. *virtuous circle*) pa implicira, da bo država, ki uspe pridobiti konkurenčno prednost v proizvodnji določene dobrine z visokim ε , slednjo zelo verjetno tudi uspela ohraniti. Thirlwall (2002) je tako prepričan, da dosežena relativno višja gospodarska rast posamezne države oziroma skupine držav drugim onemogoča izoblikovanje konkurenčne izvozne dejavnosti. Takšen proces zato najverjetneje implicira tendenco k ohranjanju ali celo širjenju razlik v gospodarski razvitosti na meddržavni ravni.

3.1.1 Implikacije modela glede divergence/konvergence stopenj rasti proizvoda

Z vidika preučevanja divergence/konvergence bomo v okviru tega razdelka izvedli *diskretno* analizo²⁵ okoliščin (vrednosti parametrov), kakršne bi morale biti, da bi model rasti na podlagi izvoza izkazoval eventualno divergenco/konvergenco stopenj rasti proizvoda med državami. Potrebna bo torej analiza obnašanja modela izven ravnotežja. Divergenco stopenj rasti lahko pričakujemo v primeru, ko v modelu z dvema državama ena ali druga divergira od svoje ravnotežne stopnje rasti. Da bi torej lahko analizirali dinamiko modela izven njegovega ravnotežja, v enačbo (3) vstavimo časovni odlog $t - 1$ in dobimo:

$$X_t = \left[\frac{P_{d,t-1}}{P_{f,t-1}} \right]^\eta \cdot Z_{t-1}^\varepsilon \quad (8)$$

Specifikacija izvoza v času t , kot funkcije menjalnih razmerij in dohodka v predhodnem obdobju ($t - 1$), ima svoj smisel, saj v realnosti običajno preteče nekaj časa, da se izvozniki/tuji potrošniki prilagodijo nastalim spremembam v cenah in dohodku. Njihov (odloženi) odziv, ki se kaže v času t , pa je potemtakem lahko izvor odklona dejanske stopnje rasti od ravnotežne. Za razliko od podpoglavja 3.1, v katerem smo uporabili zvezno analizo, pa v razdelku 3.1.1 predmet naše obravnave ne bodo limite, ampak koncept, kako iz »lokalnega« opisa zaporedja (zveze med zaporednimi

²³ Da bi ugotovili, ali bo ravnotežna stopnja rasti pozitivno/negativno korelirala z absolutnimi spremembami velikosti parametra η , bi morali natančneje poznati vrednosti drugih parametrov in spremenljivk enačbe (7). Za določitev učinka variiranja η na ravnotežno stopnjo rasti bi bilo tako treba izvesti numerično analizo, ki pa jo z vidika osnovnega sporočila modela lahko izpustimo.

²⁴ Pri čemer predpostavljamo naslednje vrednosti parametrov in spremenljivk: $z_t = 0,04$; $\gamma = 1,0$; $\lambda = 0,5$; $-1,5 < \eta \wedge \eta < 0$ (Thirlwall in Dixon 1975).

²⁵ Zvezni model v ekonomiji namreč zgolj aproksimira resničnost, ki je bolj izražena z diskretnim modelom.

členi) ugotoviti, kako se izraža njegov splošni člen. Drugače rečeno: poiskati diskretno funkcijo rasti dohodka g_t . Enačbe (4), (5) in (6) modificiramo s časovnim odlogom ($t - 1$) in dobimo naslednji sistem enačb:

$$x_t = \eta(p_{d,t-1} - p_{f,t-1}) + \varepsilon(z_{t-1}) \quad (4^*)$$

$$p_{d,t-1} = w_{t-1} - r_{t-1} + \tau_{t-1} \quad (5^*)$$

$$r_{t-1} = r_a + \lambda(g_{t-1}) \quad (6^*)$$

Sistema se lotimo tako, da enačbo (6*) upoštevamo v enačbi (5*) in dobljen izraz v enačbi (4*) ter dobimo: $x = \eta(w_{t-1} - r_a - \lambda g_{t-1} + \tau_{t-1} - p_{f,t-1}) + \varepsilon(z_{t-1})$. Slednjo enačbo nato upoštevamo v izhodiščni enačbi modela [$g_t = \gamma(x_t)$] in dobimo nehomogeno linearno diferenčno enačbo prvega reda (i): $g_t = \gamma[\eta(w_{t-1} - r_a + \tau_{t-1} - p_{f,t-1}) + \varepsilon(z_{t-1})] - \gamma\eta\lambda g_{t-1}$. Ekvivalentni (vsebinsko nespremenjen) zapis le-te je (ii): $g_{t+1} + \gamma\eta\lambda g_t = \gamma[\eta(w_t - r_a + \tau_t - p_{f,t}) + \varepsilon(z_t)]$, saj enačba velja za vsak $t = 0, 1, 2 \dots n, n + 1$, pri čemer je $n \in \mathbb{N}$. Sedaj lahko na osnovi pripadajoče homogene diferenčne enačbe [$g_{t+1} + \gamma\eta\lambda g_t = 0$] zapišemo njeno karakteristično enačbo: $k + \gamma\eta\lambda = 0$, iz česar sledi, da je njen koren $k = -\gamma\eta\lambda$. Splošna rešitev prirejene homogene diferenčne enačbe je torej: $g_t = A(-\gamma\eta\lambda)^t$, pri čemer je $A > 0$ in predstavlja začetni pogoj, tj. izhodiščno (pozitivno) rast proizvoda. Ker je na desni strani nehomogene diferenčne enačbe (ii) določena konstanta, partikularno rešitev le-te poiščemo z nastavkom: $g_t = c$, pri čemer enačba velja za vsak $t = 0, 1, 2 \dots n$; c simbolizira konstanto. Nehomogeno diferenčno enačbo (ii) potemtakem zapišemo kot: $c + \gamma\eta\lambda[c] = \gamma[\eta(w_t - r_a + \tau_t - p_{f,t}) + \varepsilon(z_t)]$, kar pomeni, da je $c = \gamma[\eta(w_t - r_a + \tau_t - p_{f,t}) + \varepsilon(z_t)] / (1 + \gamma\eta\lambda)$. Sedaj lahko na podlagi vsote splošne rešitve pripadajoče homogene diferenčne enačbe in partikularne rešitve zapišemo splošno rešitev izhodiščne nehomogene linearne diferenčne enačbe prvega reda (i):

$$g_t = A \cdot (-\gamma\eta\lambda)^t + \frac{\gamma \cdot [\eta(w_{t-1} - r_a + \tau_{t-1} - p_{f,t-1}) + \varepsilon(z_{t-1})]}{1 + \gamma\eta\lambda} \quad (9)$$

Splošna rešitev diferenčne enačbe je torej sestavljena iz dveh delov: prvi člen pojasnjuje obnašanje stopnje rasti proizvoda g , določene države, ko se le-ta oddalji od svoje ravnotežne stopnje rasti, ki jo predstavlja drugi člen, tj. partikularna rešitev diferenčne enačbe. Obnašanje stopnje rasti g_t je potemtakem odvisno od vrednosti $\gamma\eta\lambda$; $A > 0$. Z vidika analize, ali bo stopnja rasti g_t divergirala ali konvergirala k ravnotežni stopnji rasti, se torej kaže osredotočiti na vrednost člena $(-\gamma\eta\lambda)^t$, ko se t povečuje. Ker je $\eta < 0$, sledi, da je $(-\gamma\eta\lambda) > 0$. Ker je vrednost $(-\gamma\eta\lambda)$ vselej pozitivna, ko se t povečuje, se bo stopnja rasti g_t bodisi *monotono* oddaljevala bodisi *monotono* približevala ravnotežni stopnji rasti, ki jo predpostavlja posebna rešitev. Kadar je $|\gamma\eta\lambda| > 1$, bomo priča »eksplozivni« rasti (kumulativni divergenci), ko pa je $|\gamma\eta\lambda| < 1$, bo prisotna konvergenca proti ravnotežni stopnji rasti ($t \rightarrow \infty$). Da bi torej prišlo do divergence, bi morala biti vrednost $(-\gamma\eta\lambda) > 1$ kar pa ni pričakovati, saj bi morala biti vrednost parametrov sledeča (Thirlwall in McCombie 1994, 462): $\gamma = 1$ [kar bi

pomenilo, da se delež izvoza v proizvodu ne spreminja], $|\eta| > 2$ [cenovna elastičnost povpraševanja po izvozu le redko preseže 2] ter $\lambda = 0,5$ [saj Verdoornov koeficient redko preseže vrednost 0,5].

Ob predpostavki realističnih vrednosti parametrov modela je torej moč pričakovati konvergenco k *stabilni* ravnotežni stopnji rasti, kar pa pomeni, da se razlike v stopnjah rasti proizvoda ne bodo povečevale – divergirale. Analiza dinamike modela nam namreč omogoča sklepati, da razlike v stopnjah rasti izhajajo iz partikularne rešitve diferenčne enačbe, tj. razlik v ravnotežnih stopnjah rasti. Slednji sklep pa ni v nasprotju z empirijo, saj le-ta ne izpričuje divergence v stopnjah rasti proizvoda med državami, temveč divergenco na ravni proizvoda *per capita* med njimi. Stopnje gospodarske rasti, kot ugotavlja Thirlwall (2002, 59), se med državami ne razlikujejo zaradi tega, ker jih spremljamo v procesu divergence, temveč zato, ker so skladne z njihovimi ravnotežnimi stopnjami rasti, katerih višina je na dolgi rok predvsem povezana z vrednostjo parametra ε . Ob tem je treba dodati, da se tudi vrednosti spremenljivk ter parametrov znotraj partikularne rešitve enačbe lahko spremenijo. Eden izmed razlogov za to bi bil lahko v spremenjeni strukturi proizvodnje (λ in r_a), ki bi *ipso facto* povzročila oddaljevanje v ravnotežnih stopnjah rasti na meddržavni ravni (Thirlwall in Dixon 1975).

Kot smo videli, nam zgornji model rasti na podlagi izvoza predstavlja zgolj možne vire razlik v gospodarski rasti med gospodarstvi. Kakšna pa bo dejanska gospodarska rast, je odvisno od vrednosti spremenljivk in parametrov modela. Osrednja pomanjkljivost aplikacije regionalno zasnovanega modela na meddržavni razvoj se kaže v neupoštevanju plačilne bilance kot pomembne omejitve na strani rasti povpraševanja. Recimo, da vrednosti parametrov modela determinirajo višino gospodarske rasti, ki vodi v večjo rast uvoza kot izvoza, kar bi povzročilo neravnovesje na tekočem računu plačilne bilance, tj. kopičenje primanjkljaja. Takšna stopnja rasti pa očitno ne more biti ravnotežna (vzdržna) v okviru dolgoročne časovne perspektive (Thirlwall 1997). Gospodarska rast, ki je torej v prvi vrsti pogojena z rastjo povpraševanja, ima potemtakem svojo mejo, ki jo na dolgi rok predstavlja doseganje pomembnega makroekonomskega cilja, tj. zunanjskega ravnotežja.

3.2 Teoretično izhodišče plačilnobilancno pogojene rasti

S teoretičnega gledišča lahko modele rasti na podlagi izvoza razvrstimo v dve kategoriji. V prvo kategorijo sodijo modeli, ki predpostavljajo možnost, da lahko rast izvoza sproži samonikli krožni proces rasti, in gospodarstvo, ki se uspe prebiti vanj, bo uspelo ohraniti konkurenčno prednost *vis-à-vis* drugim tekmečem. V to kategorijo sodi predhodno obravnavani model, ki ne predpostavlja omejitve na strani rasti povpraševanja, tj. plačilne bilance. V drugo kategorijo modelov izvozno pospeševane rasti pa sodi model, ki poudarja pomen izvoza pri sproščanju plačilnobilancnih omejitev rasti povpraševanja in posledično gospodarske rasti (Thirlwall 1994). Tovrstni model, ki ga je razvil profesor Thirlwall (1979, 45–53) simbolizira najvidnejše, če že ne

najpomembnejše analitične prispevke k postkeynesianski teoriji endogene rasti odprtega gospodarstva, kot ugotavlja eden izmed vodilnih postkeynesianskih teoretikov Davidson (1990/91, 299).

Neoklasična podmena kontinuirane globalne polne zaposlenosti proizvodnih zmogljivosti, v okviru katere je dolgoročna gospodarska rast determinirana z rastjo tehnološkega napredka in delovne sile, preprosto ne odseva ekonomske realnosti. Thirlwall se zato postavi na keynesiansko izhodišče, ko trdi, da je izključno povpraševanje tisto, ki povzroča različne gospodarske rasti med državami, in sicer preko različne izkoriščenosti proizvodnih zmogljivosti (Davidson 1990/91). To pomeni, da v kolikor se gospodarstvo nahaja znotraj potencialnih zmožnosti rasti, je očitno agregatno povpraševanje ključni dejavnik rasti. Zato je glavno vprašanje, ki si ga je treba zastaviti, kaj je tisto, kar določa oziroma omejuje različne rasti povpraševanja med gospodarstvi. Odgovor, ki ga podaja in tudi analitično utemeljuje Thirlwall, je plačilna bilanca.

Relevantnost tekočega računa plačilne bilance v odnosu do gospodarske rasti odprtega gospodarstva je moč podkrepiti z naslednjim Thirlwallom (1979) razmišljanjem. Če država zaide v plačilnobilančne težave, ko z ekspanzivno fiskalno ali monetarno politiko povečuje agregatno povpraševanje, in to še preden je dosežena kratkoročna zmožnost rasti, se mora agregatno povpraševanje zmanjšati. To pa pomeni, da proizvodne zmogljivosti niso v polni meri izkoriščene, zmanjša se interes za investiranje, tehnološki napredek se upočasni, kot posledica zmanjšane gospodarske rasti domači (izvozni) proizvodi postajajo vse manj zaželeni (inferiorni *vis-à-vis* konkurenčnim) in država polzi v še hujše plačilnobilančne težave, kar implicira začarani krog nazadovanja. Po drugi strani pa, če je država zmožna povečati povpraševanje do nivoja obstoječih proizvodnih zmogljivosti, ne da bi se ob tem zaostrele razmere v plačilni bilanci, bo pritisk povpraševanja nad proizvodnimi zmogljivostmi lahko celo spodbudil povečanje rasti le-teh. Slednje je omogočeno preko rasti investicij, ki širijo kapitalske zmogljivosti in so pravzaprav medij prenosa tehnološkega napredka v gospodarstvo. Potem preko zaposlovanja brezposelnih in uvoza tuje delovne sile, selitve proizvodnih dejavnikov iz manj v bolj produktivne sektorje in tudi preko uvoza (komplementarnega) kapitala in novih tehnologij, ki omogočajo bolj učinkovito uporabo domačih virov. To pa so tudi ključni argumenti na strani spodbujanja izvoza, saj je le-ta edinstvena oblika agregatnega povpraševanja, ki zagotavlja rast ob sočasnem ohranjanju zunanje ravnotežja.

Vendar pa enaka stopnja rasti izvoza še ne pomeni enake stopnje gospodarske rasti za vsa gospodarstva. Različna gospodarstva namreč izkazujejo različne potrebe po uvozu, kar pomeni, da bodo morala nekatera med njimi omejevati povpraševanje prej kot druga zavoljo doseganja plačilnobilančnega ravnotežja (Thirlwall in McCombie 1994). Pri tem ne gre prezreti, da je osrednja predpostavka plačilnobilančno pogojene dolgoročne rasti tipična aplikacija keynesianske makroekonomske teorije na odprto

gospodarstvo, tj. relativne cene so na dolgi rok rigidne (angl. *sticky*), kar pomeni, da je breme plačilnobilančnega prilagajanja preloženo na dohodek.

Na teoretični ravni je mogoče trditi in pojasniti, da nobena država ne more dosegati višje stopnje rasti od tiste, ki je konsistentna z ravnotežjem na tekočem računu plačilne bilance. Če bi gospodarstvo raslo po višji stopnji, kot jo zahteva ohranjanje zunanje ravnotežja ob predpostavki danega obsega izvoza, bi le-to vodilo v vztrajno povečevanje deficita, ki ga v realnosti ni mogoče financirati v nedogled (Thirlwall 2002).²⁶ Rast zunanje zadolženosti implicira vztrajno zniževanje kreditnega ratinga države, kar pomeni, da se negotovost iz finančnega sektorja kaj hitro preseli v realnega. Akterji na mednarodnih finančnih trgih postanejo previdni, kar se praviloma odrazi v zmanjšanju prilivov kapitala, s katerim so do tedaj države uspele servisirati primanjkljaj na tekočem računu plačilne bilance. Do tedaj vzdržan primanjkljaj postane nevzdržen. Plačilnobilančno prilagajanje je tako neizogibno in poteka preko omejevanja agregatnega povpraševanja in posledično zmanjšanja gospodarske rasti.

V nasprotju z državami, ki imajo primanjkljaj v plačilni bilanci, pa so države, ki izkazujejo kontinuirani presežek v procesu mednarodne menjave, pod bistveno manjšim pritiskom. To se je še posebej izkazalo v povojnem obdobju ob vzpostavitvi brettonwoodskega mednarodnega denarnega sistema, za katerega je bila značilna jasna tendenca k asimetričnosti v plačilnobilančnem prilagajanju. Države s plačilnobilančnim presežkom (Nemčija, Japonska, Švica) niso bile prisiljene v korekcijo plačilnobilančnega položaja, saj so lahko tako rekoč v nedogled akumulirale devizne rezerve. Eventualno omejitev na dolgi rok predstavlja le povečanje obrestnih mer, ki je potrebno za vse večji obseg sterilizacije deviznih prilivov. Medtem pa so bile države s plačilnobilančnim primanjkljajem prisiljene sprejeti korektivne ukrepe, saj bi prej ko slej ostale brez deviznih rezerv (Mrak 2002).

Da bi torej lahko izpeljali stopnjo rasti domačega dohodka, ki bi na dolgi rok zagotavljala ohranjanje plačilnobilančnega ravnovesja, je treba v model rasti na podlagi izvoza vključiti tudi multiplikativno funkcijo uvoznega povpraševanja. Rast izvoza namreč preko rasti domačega dohodka vpliva na povečanje celotne potrošnje blaga in storitev – tako tistega, ki se proizvaja doma, kot tistega blaga, ki prihaja iz tujine. Slednje implikacije pa so zajete v modelu rasti na podlagi izvoza, ki pri določanju

²⁶ Na kratek rok je sicer mogoče deficit tekočega računa financirati s kratkoročnimi kapitalskimi prilivi preko višjih obrestnih mer, a to ne predstavlja dolgoročne rešitve, saj gospodarstvo izpostavlja pretiranemu tveganju bega kratkoročnega kapitala, ki ima lahko za posledico izrazito negativne makroekonomske implikacije, tj. spiralo depreciacije/inflacije (npr. mehiška kriza 1994/95). Gl. Mrak (2002, 611). Problematičnost višjih obrestnih mer pa se prav tako kaže v spodbujanju kopičenja naložb v finančno aktivno, namesto v realno (produktivno), ki predstavlja *de facto* vir rasti.

dolgoročne vzdržne stopnje rasti domačega dohodka izhaja iz uravnovešenega tekočega dela plačilne bilance.

3.2.1 Model plačilnobilanco pogojene rasti

Pri strukturiranju modela, definiranega v zveznem času, Thirlwall (1979, 2002) izhaja iz ravnotežja na tekočem računu plačilne bilance, kar lahko zapišemo z naslednjo enačbo:

$$P_d(t) \cdot X(t) = P_f(t) \cdot E(t) \cdot M(t) \quad (10)$$

pri čemer je $P_d(t)$ = raven domačih cen v času t ; $X(t)$ = obseg izvoza v času t ; $P_f(t)$ = raven tujih cen v času t ; $E(t)$ = nominalni bilateralni devizni tečaj, izražen kot število enot domače valute za enoto tuje v času t ; $M(t)$ = obseg uvoza v času t .

Enačba (10) nam pove, da je tekoči del plačilne bilance v ravnotežju, ko je vrednost izvoza enaka vrednosti uvoza v vsakem trenutku t . Pogoj uravnovešenega tekočega računa plačilne bilance rastočega gospodarstva je izpolnjen, ko sta stopnji rasti vrednosti izvoza in uvoza usklajeni v časovni perspektivi. Slednji pogoj lahko formaliziramo z zapisom enačbe (11), pri čemer smo enačbo (10) logaritmirali, posamezne spremenljivke pa odvajali po času [*npr.*: $P_{dt} = (dP_d(t)/dt)/P_d(t)$]:

$$P_{dt} + x_t = p_{ft} + m_t + e_t \quad (11)$$

Spremenljivke iz enačbe (10) so sedaj v enačbi (11) izražene v obliki stopenj rasti. Medtem ko smo funkcijo izvoznega povpraševanja že določili (Gl. podpoglavje 3.1), pa moramo sedaj določiti tudi funkcijo uvoznega povpraševanja. To storimo *per analogiam* z multiplikativno funkcijo cen uvoženih proizvodov (izraženih v domači valuti), cen domačih (substitucijskih) proizvodov ter domačega dohodka. Obseg uvoza je torej odvisen od menjalnih razmerij in ravni domačega dohodka v času, kar zapišemo z enačbo:

$$M(t) = B \cdot \left[\frac{P_f(t) \cdot E(t)}{P_d(t)} \right]^\psi \cdot Y(t)^\pi \quad (12)$$

V kateri je B = konstanta; ψ = parameter, ki meri cenovno elastičnost povpraševanja po uvozu [$\psi < 0$];²⁷ $Y(t)$ = raven domačega dohodka v času t ; π = parameter, ki meri dohodkovno elastičnost povpraševanja po uvozu [$\pi > 0$].

Enačba (12) nam pove, da višje cene uvoženih proizvodov, izražene v domači valuti, vodijo do manjšega obsega uvoza (substitucijski učinek), medtem ko višja raven domačega dohodka implicira večji obseg uvoza (dohodkovni učinek). Posamezne spremenljivke iz enačbe (12) izrazimo

²⁷ Implicitna predpostavka pri sami specifikaciji funkcije povpraševanja po uvozu je, da je križna cenovna elastičnost povpraševanja po uvozu β enaka pripadajoči nenegativni cenovni elastičnosti povpraševanja po uvozu $|\psi|$: $M(t) = [P_f(t) \cdot E(t)]^\psi \cdot [P_d(t)]^\beta \cdot [Y(t)]^\pi$, pri čemer je $\beta = -\psi > 0$.

v stopnjah rasti preko logaritmiranja enačbe ter zaporednega odvajanja le-teh po času [*npr.*: $m_t = (dM(t)/dt)/M(t)$]:

$$\ln M(t) = \ln B + \psi [\ln P_f(t) + \ln E(t) - \ln P_d(t)] + \pi \ln Y(t),$$

$$m_t = \psi (p_{ft} + e_t - p_{dt}) + \pi (y_t) \quad (13)$$

Na osnovi enačbe (13) lahko potrdimo intuitivni sklep, da je stopnja rasti uvoza v pozitivni korelaciji z rastjo domačega dohodka, ker je $\pi > 0$, in domačih cen, ko velja $p_{dt} > p_{ft} + e_t$, saj je $\psi < 0$, kar implicira $\psi(p_{ft} + e_t - p_{dt}) > 0$. Rast uvoza pa je v negativni korelaciji z rastjo uvoznih cen, saj velja $\psi(p_{ft} + e_t - p_{dt}) < 0$.

Ker smo funkcijo povpraševanja po izvozu predstavili, njegovo rast v času pa izpeljali že v podpoglavju 3.1 [enačbi (3) in (4)], tukaj navajamo zgolj modificiran končni rezultat, kjer je dodatno vključena tudi nova spremenljivka, in sicer stopnja rasti nominalnega bilateralnega deviznega tečaja (e_t). Skratka, stopnja rasti izvoza v času je podana z naslednjo enačbo:

$$x_t = \eta (p_{dt} - p_{ft} - e_t) + \varepsilon \cdot z_t \quad (14)$$

Enačba (14) nam torej pove, da je rast izvoza v pozitivni zvezi z rastjo tujih cen (substitucijski učinek), ko velja $p_{ft} + e_t > p_{dt}$, saj je $\eta < 0$ ter rastjo svetovnega dohodka (dohodkovni učinek), saj je $\varepsilon > 0$. Če sedaj enačbi (13) in (14) vstavimo v enačbo (11) ter izrazimo stopnjo rasti dohodka y_t , dobimo enačbo plačilnobilanco pogojene stopnje rasti domačega dohodka y_{bt} :

$$y_{bt} = \frac{[(1 + \eta + \psi)(p_{dt} - p_{ft} - e_t) + \varepsilon \cdot z_t]}{\pi} \quad (15)$$

Iz enačbe (15) je razvidno, da je stopnja rasti dohodka y_{bt} odvisna od morebitnih sprememb razmerja relativnih cen in rasti svetovnega dohodka kot edinih spremenljivk v enačbi. To nas ne sme presenetiti, saj gre za ključne dejavnike, ki vplivajo na rast izvoza, ki predstavlja izvor (vzrok) rasti domačega dohodka (posledica). Vendar pa bi izračun plačilnobilanco pogojene rasti dohodka na osnovi enačbe (15) v praksi zahteval znaten obseg podatkov, z razpoložljivostjo katerih je praviloma vrsto težav. Ob predpostavki, da so relativne cene, izražene v domači valuti, na *dolgi rok* rigidne,²⁸ ko se torej realni bilateralni devizni

²⁸ Thirlwall (1986, 1259–1260) utemeljuje rigidnost relativnih cen na dolgi rok z naslednjimi argumenti:

- (i) vsakršne spremembe domačih cen se sčasoma odrazijo v spremembah deviznega tečaja, kar pomeni, da se razmerje relativnih cen, izraženih v domači valuti, na dolgi rok ne spreminja;
- (ii) za veliko število dobrin visokokonkurenčni trgi implicirajo, da se znižanju cen v tujini domači izvozniki prilagodijo z znižanjem domačih (izvoznih) cen, kar spet ne spreminja razmerja relativnih cen, izraženih v domači valuti;
- (iii) prevladujoča oligopolistična tržna struktura, ki se kaže v diferenciaciji proizvodov, omogoča diferenciacijo cen, kar ohranja razmerje relativnih cen rigidno.

tečaj ne spreminja, velja: $p_{dt} - p_{ft} - e_t = 0$,²⁹ kar bistveno poenostavi enačbo (15), ki jo sedaj lahko zapišemo:

$$y_{bt} = \varepsilon \cdot z_t / \pi = x_t / \pi \quad (16)$$

$$y_{bt} / z_t = \varepsilon / \pi \quad (16^*)$$

Enačba (16) predstavlja dobro znani *Thirlwallov zakon rasti*, ki pravi, da je dolgoročna gospodarska rast, ki je konsistentna z ravnotežjem na tekočem računu plačilne bilance, določena z razmerjem med rastjo izvoza in dohodkovno elastičnostjo povpraševanja po uvozu. Ob apliciranju enačbe (16) na razpoložljive mednarodne podatke je Thirlwall (1979, 50) ugotovil, da je razmerje med rastjo izvoza ter dohodkovno elastičnostjo povpraševanja po uvozu presenetljivo dobra aproksimacija realizirane dolgoročne gospodarske rasti držav in da *ipso facto* ponuja razlago razlik v stopnjah rasti na meddržavni ravni. Šel je celo korak dlje, ko je govoril o *temeljnem zakonu* (angl. *fundamental law*), ki pravi, da če plačilnobilančno pogojena gospodarska rast ne preseže potencialne (možne) stopnje rasti, potem bo dolgoročna gospodarska rast države determinirana z razmerjem med rastjo izvoza in dohodkovno elastičnostjo povpraševanja po uvozu. Če je država zmožna povečati plačilnobilančno pogojeno stopnjo rasti dohodka s povečanjem ε (bolj privlačen izvoz) in zmanjšanjem π (omejevanje uvoza), lahko poveča povpraševanje brez plačilnobilančnih težav. Gospodarska rast je torej v prvi vrsti odvisna od povpraševanja, raven tega pa je v veliki meri odvisna od razmer na tekočem računu plačilne bilance (Thirlwall 1979).

Enačba (16*) predstavlja alternativni zapis Thirlwallovega zakona rasti,³⁰ ki je z vsebinskega vidika še nekoliko bolj precizen. Dolgoročna rast dohodka države y_{bt} glede na rast dohodka preostalega sveta (z_t) je določena z njeno *necenovno* konkurenčnostjo, tj. razmerjem med dohodkovno elastičnostjo povpraševanja po izvozu in uvozu. Pomenljiv člen enačbe je torej razmerje ε/π , v katerem se zrcalijo necenovne karakteristike izvoznega/uvoznega proizvoda, kot so: izdelčna inovativnost, trženje, blagovna znamka, doslednost pri izdelavi itn. Skratka, v sodobnih razmerah oligopolistične tržne strukture, kot ugotavlja Schumpeter (1951), proizvajalci med seboj ne tekmujejo zgolj s cenami, temveč z novimi proizvodi, znanjem,

tehnologijo, organizacijskimi inovacijami itn. To pa so tiste karakteristike, na podlagi katerih lahko gospodarstvo osvoji tržno nišo in preko premikanja krivulje povpraševanja zagotavlja potreben obseg deviznih prilivov za potrebe nadaljnega razvoja in rasti.³¹ S tem pa smo prišli tudi do osrednjega problema držav v razvoju, ki ni zgolj v institucijah ter tehnologiji, kot poudarjajo pravoverni teoretiki, temveč v osredotočenju teh držav na izvoz proizvodov (*npr.* primarnih (kmetijskih), vmesnih), po katerih je dohodkovna elastičnost zelo nizka (manj od ena), medtem ko je dohodkovna elastičnost povpraševanja po industrijskih izdelkih in (finančnih) storitvah, ki jih uvažajo iz razvitih držav, bistveno višja od ena (Thirlwall 2002). Porast svetovnega dohodka ima tako lahko zelo različen vpliv na plačilno bilanco manj razvitih držav (zmanjšanje presežka, povečanje deficita) ter plačilno bilanco razvitih držav (povečanje presežka, zmanjšanje deficita). Razmerje ε/π , ki odraža strukturne značilnosti gospodarstva, ima potemtakem pomemben dolgoročen vpliv na neenakomerno porazdelitev efektivnega povpraševanja med gospodarstvi, kar se posledično materializira v različnih stopnjah rasti med njimi (Thirlwall 1997).

Predpostavka veljavnosti *relativne* različice paritete kupne moči na dolgi rok, ki omogoča formulacijo Thirlwallovega zakona rasti, pa ima izjemno pomembne implikacije za način plačilnobilančnega prilagajanja.³² Ker je rast izvoza določena eksogeno, zunaj ekonomskega sistema, π pa je konstanta, se uravnavanje tekočega računa neizogibno izvaja preko sprememb v rasti domačega dohodka. Narava togosti relativnih cen namreč onemogoča uravnavanje uvoza in izvoza preko neoklasične interpretacije »zakona ene cene«. ³³ Prav zaradi tega je breme plačilnobilančnega prilagajanja preloženo na raven dohodka (Thirlwall 1994).

Države pa lahko dosežejo dolgoročno višjo stopnjo gospodarske rasti, od tiste pogojene s Thirlwallvim zakonom rasti (16), takrat ko uspejo presežno vrednost uvoza

²⁹ S tem pa smo iz analize de facto izločili vpliv substitucijskih učinkov (cen) ter v ospredje postavili dohodkovne učinke, ki zajemajo premikanje krivulje povpraševanja.

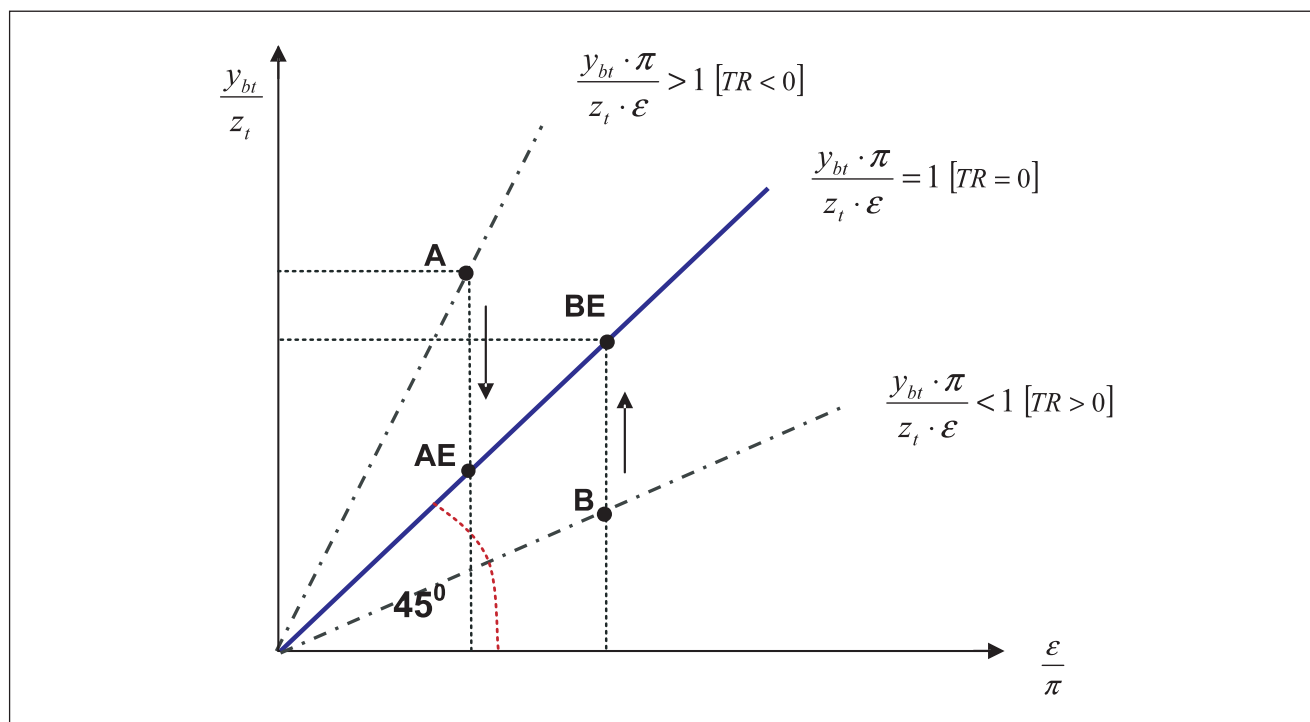
³⁰ Thirlwallov zakon rasti je pravzaprav dinamična razširitev Harrodovega statičnega zunanjetrgovinskega multiplikatorja ($Y = X/m$), ki ga je Harrod razvil in predstavil v knjigi *International economics* leta 1933. Pri tem se statičnost nanaša na to, da je raven dohodka odvisna od razmerja med ravnjo izvoza in mejno nagnjenostjo k uvozu: $Y = X/m$. Harrod torej ni operiral s stopnjami rasti kot Thirlwall. Vendar pa je Thirlwall svoj model razvijal na povsem identičnih predpostavkah kot Harrod; izhajal je iz ravnotežja v plačilni bilanci, izvoz je ključni element avtonomnega povpraševanja, ter iz predpostavke, da se realni pogoji menjave ne spreminjajo (Thirlwall 1997, 378).

³¹ Zgleden primer takšne države je Tajska, ki preudarno izkorišča svoje primerjalne prednosti v pridelovanju vina iz limonskih trav in manga. Slednje ji ob pomoči spretnega trženja omogoča doseganje visoke dohodkovne elastičnosti povpraševanja na svetovnem trgu (Felipe 2003, 15).

³² Alternativna predpostavka, ki je Thirlwall ne omenja, a prav tako omogoča izpeljavo enačbe (16) je, da sta cenovni elastičnosti povpraševanja po izvozu in uvozu relativno nizki vis-à-vis dohodkovnima (Bairam 1988, 1636). Gl. tudi Davidson (1990/91, 300) in Ledesma (1999, 432).

³³ Neoklasična ekstremna predpostavka zakona ene cene (angl. *law of one price*) pomeni, da se vsako gospodarstvo sooča s popolnoma elastično krivuljo povpraševanja po izvozu. To pomeni, da lahko država na svetovnem trgu ob dani svetovni ceni izvozi vedno toliko, kolikor potrebuje za financiranje uvoza – gospodarska rast pa je posledično determinirana s strani ponudbe. Povpraševanje po izvozu oziroma sama rast izvoza torej ni pogojena z rastjo svetovnega dohodka in dohodkovno elastičnostjo povpraševanja po izvozu, zato tudi ni potrebno, da bi se plačilnobilančno prilagajanje izvajalo preko sprememb v rasti domačega dohodka (Thirlwall 1986, 1259).

Slika 1: Grafična ponazoritev implikacij Thirlwallovega zakona rasti

Vir: Knez (2005, 40).

nad izvozom financirati z dolgoročnimi kapitalskimi prilivi. To je tudi napeljalo Thirlwalla in Hussaina (1982), da sta osnovni model (10) dopolnila s spremenljivko kapitalskih tokov in izpeljala stopnjo rasti dohodka, ki je konsistentna z ravnotežjem *bazične* bilance. Tako sta uspela pojasniti dolgoročno rast tudi tistih držav, ki so bile na podlagi enačbe (16) podcenjene, saj je bila rast izpeljana ob pogoju uravnoteženega tekočega dela plačilne bilance. V to skupino držav spadajo tudi države v razvoju, ki jim je bilo preko instrumenta odpisa dolga omogočeno, da so realizirale dolgoročno višjo rast, kot bi jo bile sicer lahko (Thirlwall in McCombie 1994).

3.2.2 Možne implikacije Thirlwallovega zakona rasti

Ideja v ozadju Thirlwallovega zakona rasti ima vrsto pomembnih implikacij z vidika razumevanja, zakaj nekatera gospodarstva rastejo hitreje od drugih. Boljše razumevanje sporočilnosti enačbe (16*), ki najbolj nazorno in sistematično zajema implikacije Thirlwallovega zakona rasti, je olajšano s pomočjo slike 1. Pri tem predpostavljamo, da je smer povzročitve od ε/π proti y_{bt}/z_t .³⁴ Gre torej za linearno

funkcijsko odvisnost razmerja y_{bt}/z_t od razmerja ε/π , kar lahko zapišemo v funkcijski obliki: $y_{bt}/z_t = f[\varepsilon/\pi]$, pri čemer je vrednost koeficienta linearne funkcije enaka 1. Zapis enačbe premice je torej: $y_{bt}/z_t = \varepsilon/\pi$.

Iz slike 1 je razvidno, da premica, ki poteka iz izhodišča pod kotom 45° , povezuje različne kombinacije razmerij med relativnimi stopnjami rasti dohodka države (glede na rast preostalega sveta) y_{bt}/z_t in dohodkovnimi elastičnostmi povpraševanja po izvozu in uvozu ε/π , ki zagotavljajo ohranjanje ravnotežja na tekočem računu plačilne bilance. Premica torej povezuje vse možne točke kombinacij razmerij y_{bt}/z_t in ε/π , v katerih je vrednost izvoza vselej enaka vrednosti uvoza. Država tako lahko doseže relativno višjo stopnjo rasti dohodka ob sočasnem ohranjanju plačilnobilančnega ravnotežja samo v primeru, ko uspe povečati dohodkovno elastičnost povpraševanja po izvozu oziroma zmanjšati dohodkovno elastičnost povpraševanja po uvozu. To se zgodi takrat, ko uspe povečati razmerje $\varepsilon/\pi > 1$, kar vodi v $y_{bt}/z_t > 1$, pri čemer država še vedno leži na premici uravnoteženega tekočega računa, le da se je premaknila višje. Država, ki torej izvažajo proizvode z visokim ε (finančne storitve, industrijski proizvodi), medtem ko uvažajo proizvode z nizkim π (primarni proizvodi), lahko dosega dolgoročno relativno višjo stopnjo rasti dohodka, ki ne povzroča neravnotežij na tekočem računu. Po drugi strani pa bo državam z nizkim razmerjem $\varepsilon/\pi < 1$ ustrezalo tudi nižje razmerje $y_{bt}/z_t < 1$, kar pomeni, da bo takšna država obsojena na dolgoročno relativno nižjo stopnjo rasti. Necenovna konkurenčnost gospodarstva je torej tista, ki bo določila, kje na premici bo posamezna država umeščena in katera je še tista vzdržna dolgoročna stopnja rasti, ki jo lahko doseže.

³⁴ Paul Krugmanovo pravilo 450, ki je postalo leta 1989 drugo ime za enačbo (16*), predpostavlja obratno smer povzročitve: od y_{bt}/z_t proti ε/π . Gre torej za neoklasično interpretacijo, da razmerje relativnih rasti dohodka pogojuje razmerje dohodkovnih elastičnosti. Takšna interpretacija je sicer možna, saj se hitreje rastoče države, ki uspejo realizirati večji obseg izvoza praviloma uvrščajo med tiste z relativno višjo dohodkovno elastičnostjo povpraševanja po izvozu. Vendar pa ostaja odprto vprašanje, kaj je tisto, kar je sprožilo hitrejšo gospodarsko rast poleg argumenta hitrejše rasti delovne sile (Thirlwall 2002, 60).

Empirično dejstvo govori o tem, da razvite države ležijo višje in dosegajo relativno višje stopnje rasti dohodka kot manj razvite države.

Thirlwallov zakon rasti pa poleg pojasnjevanja vztrajnih disparitet v stopnjah gospodarske rasti na meddržavni ravni tudi pojasnjuje, zakaj prihaja do *neenakomernega razvoja ali povečevanja razlik* v dohodku *per capita* med razvitimi in manj razvitimi državami (Dutt 2002). Ker velja za razvite države razmerje: $\varepsilon/\pi > 1$ oziroma $y_{bt}/z_t > 1$, bo ravnotežna stopnja rasti dohodka le-teh višja od ravnotežne stopnje rasti preostalega sveta (manj razvitih držav), razlike v razvitosti med razvitimi in manj razvitimi pa se bodo še povečevale. Če bi veljalo: $\varepsilon/\pi = 1$ oziroma $y_{bt}/z_t = 1$, potem se razlike v razvitosti ne bi niti povečevale niti ne zmanjševale, saj bi vse države rasle po enaki stopnji uravnotežene rasti. Morebitne izhodiščne razlike v ravni dohodka med njimi se torej ne bi zapirale, kar pomeni, da bodo različno razvite države tudi ostale različno razvite. Do še bolj nevzpodbudnega sklepa nas pripelje miselni eksperiment, v katerega je dodatno vključena spremenljivka rasti prebivalstva (p). Davidson (1994, 222) tako ugotavlja, da je zaradi večje rasti prebivalstva v manj razvitih državah (l_{dc}) v primerjavi z razvitimi (d_c) [$p_{l_{dc}} > p_{d_c}$] problem ohranjanja oziroma poglobljanja relativne nerazvitosti manj uspešnih držav še bistveno bolj pereč [$y_{l_{dc}} \ll y_{d_c}$]. Upoštevajoč ekonomsko realnost manj razvitih držav se bodo razlike v ravneh dohodka *per capita* v svetu še naprej povečevale, če se ne bodo zgodili drastični zasuki v ekonomski in demografski politiki nerazvitih držav. Namreč, četudi uspe tem državam dvigniti dolgoročno stopnjo rasti, bodo morale zavoljo hitrejšega dohitevanja razvitih držav sprejeti restriktivne ukrepe glede rasti populacije. S tem pa smo že pri ideji R. Nelsona,³⁵ ko pravi, da bi se nerazviti svet lahko izvil iz pasti revščine samo z »velikim potiskom« (angl. *big push*).

S *sliko 1* pa lahko ponazorimo tudi proces plačilno-bilancnega prilagajanja preko ustreznih sprememb v stopnjah rasti domačega dohodka, kar izhaja iz predpostavk modela, da je rast svetovnega dohodka določena eksogeno, parametra ε in π pa sta konstanti. Izhajamo iz plačilnobilancnega neravnotežja in predpostavke, da v obeh državah (A in B) obstojijo presežne proizvodne zmogljivosti. Na *sliki 1* točka A predstavlja državo, ki izkazuje primanjkljaj na tekočem računu plačilne bilance. Naklon navidezne (črtkane) premice, ki poteka iz izhodišča skozi točko A, je namreč večji od 45°, kar pomeni, da je rast vrednosti uvoza višja od rasti vrednosti izvoza [$y_{bt}\pi/z_t\varepsilon > 1$]. Ker je stopnja rasti domačega dohodka previsoka glede na stopnjo rasti, ki bi zagotavljala pokritje uvoza z izvozom, mora država z instrumenti restriktivne fiskalne/monetarne politike zmanjšati obseg agregatnega povpraševanja in s tem rast domačega dohodka, kar pripelje državo A v točko AE, tj. na premico uravnoteženega tekočega računa. Za državo B pa velja ravno nasprotno. Naklon (črtkane) premice skozi točko B implicira relativno višjo rast vrednosti izvoza [$y_{bt}\pi/z_t\varepsilon < 1$], kar pomeni, da ima država

B presežek na tekočem delu plačilne bilance. Država B je torej zmožna brez plačilnobilancnih težav z ekspanzivno fiskalno/monetarno politiko povečati agregatno povpraševanje in s tem stopnjo rasti domačega dohodka, saj ji presežne proizvodne zmogljivosti to dovoljujejo. Na dolgi rok se torej ustali v točki BE na premici uravnoteženega tekočega računa. Z narodno-gospodarskega vidika je namreč ekspanzivna monetarna/fiskalna politika koristna, saj se državi ne bi bilo treba odpovedati notranjemu ravnotežju (nizka inflacija) zavoljo doseganja zunanjega ravnotežja (uravnotežen tekoči del plačilne bilance).

3.2.3 Potrebne usmeritve ekonomske politike v luči Thirlwallovega zakona rasti

Empirična verifikacija³⁶ Thirlwallovega zakona rasti implicira, da lahko država realizira višjo stopnjo dolgoročne gospodarske rasti, če uspe z ustrezno vodeno ekonomsko politiko odpraviti ali vsaj omiliti omejitve rasti, ki jo v odprtem gospodarstvu predstavljajo devizni prilivi. Vprašanje je predvsem: kako in s katerimi instrumenti ekonomske politike spodbuditi večjo rast izvoza *ad valorem*, ki bi imela ugodne učinke tudi pri sproščanju rasti domačega povpraševanja ob sočasnem ohranjanju zunanjega ravnotežja.

Običajna priporočila Mednarodnega denarnega sklada gredo praviloma v smeri deprecijacije/devalvacije domače valute in liberalizacije trgovanja. Razlog za to je preprost – učinki takšne ekonomske politike so najhitreje opazni. Vendar pa se takšna ukrepa v časovni perspektivi lahko izkažeta za neučinkovita. Dejstvo je, da enkratna deprecijacija/devalvacija domače valute ne more vplivati na dvig trendne stopnje rasti domačega dohodka.³⁷ Za to bi bila potrebna kontinuirana deprecijacija/devalvacija, ki pa bi se prej ali slej nevtralizirala preko porasta domačih cen in realni pogoji menjave bi se povrnili v izhodišče.³⁸ Učinek razvrednotenja valute je pravzaprav zgolj začasno izboljšana cenovna konkurenčnost domačih izvoznikov pri dobrinah, ki v osnovi povzročajo plačilnobilancne težave. Poleg tega pa je ta učinek majhen, saj je povpraševanje po relativno »inferiornih« dobrinah praviloma neelastično. Politika deviznega tečaja torej ne more biti učinkovita z vidika

³⁶ Gl. Atesoglu (1993, 1994), Bairam (1988), Bértola idr. (2002), Ledesma (1999), McCombie (1997).

³⁷ To je mogoče pojasniti na podlagi enačbe (15). V njej je spremenljivka nominalnega deviznega tečaja (e) izražena relativno, tj. v obliki stopnje rasti. Če v obdobju (t) poraste tečaj $e(t) > 0$ ob pogoju $|\square\eta + \psi| > 1$, tj. ko v okviru dinamične razširitve Marshall-Lernerjevega pogoja količinski učinek preseže cenovnega ceteris paribus, se bo stopnja plačilnobilancno pogojene rasti y_{bt} povečala. Če v naslednjem obdobju tečaj ne poraste: $e(t+1) = 0$, tudi do porasta dohodka ne bo prišlo $y_{bt} = 0$.

³⁸ Devalvacija/deprecijacija domače valute povzroči porast uvoznih cen, ki se običajno zaradi znatnega deleža uvozne komponente v izvoznih proizvodih držav v razvoju praviloma odražajo tudi na porastu izvoznih cen preko učinka stroškovne inflacije. Hkrati pa lahko stroškovno inflacijo spremljajo tudi pritiski sindikatov z zahtevami po ohranjanju realnih mezd (Thirlwall in McCombie 1994, 306).

³⁵ Gl. Senjur (2002, 270).

zagotavljanja višje dolgoročne gospodarske rasti. Kar zadeva liberalizacijo trgovinske menjave, drži, da lahko vodi v povečanje izvoza, a ima vpliv tudi na rast uvoza, kar se lahko odrazi celo v poslabšanju razmer na tekočem računu plačilne bilance. Liberalizacija mednarodne trgovine zagotovo da, a vendar pod pogoji, ki bodo za vse udeležence enako dobri/slabi, in ne tako kot danes, ko obstaja očitna asimetrija v porazdelitvi koristi med razvitimi in manj razvitimi državami (Thirlwall 1994). Kar pa zadeva samo liberalizacijo kapitalskega računa plačilne bilance velja poudariti, da ima le-ta lahko neželene makroekonomske implikacije, še posebno v primeru makroekonomske nestabilnih držav, kar običajno manj razvite države so (Thirlwall in McCombie 1994). Višje obrestne mere bi namreč, zaradi višje stopnje inflacije, lahko povzročile priliv tujega kratkoročnega kapitala, ki bi preko vpliva na apreciacijo domače valute negativno vplival na izvoz oziroma konkurenčnost menjalnega sektorja na tujih trgih. Še nadaljnje poslabšanje makroekonomskih razmer pa lahko vodi v odliv kratkoročnega kapitala, ki ima za posledico depreciacijo valute in s tem povezano inflacijo. Da je temu res tako, se velja prepričati z izkušnjo bližnje preteklosti. Obsežni kratkoročni kapitalski prilivi v povezavi s primanjkljajem na tekočem računu plačilne bilance so bili namreč eden izmed osrednjih dejavnikov vseh finančnih kriz manj razvitih držav v devetdesetih letih.³⁹ Z ekonomsko politiko se je torej treba osredotočiti na stran ponudbe, pri čemer pa bi morali biti naporji tradicionalnih teoretikov preusmerjeni od proizvodne funkcije k zaznavanju in odpravljanju »ozkih grl« na strani ponudbe (angl. *supply bottlenecks*), zaradi katerih mora biti raven povpraševanja nižja (omejena), saj bi se v nasprotnem primeru pojavila inflacija in primanjkljaja na tekočem računu plačilne bilance (Thirlwall 2002).

V Sloveniji se posebno še v zadnjem času vse pogosteje sliši od tistih, ki se navdušujejo nad neoklasično teorijo, da slovensko gospodarstvo proizvede tako malo v primerjavi s kupno močjo svetovnega trga, da lahko vselej proizvedeno tudi proda in da zato povpraševanje ni ključni omejitveni dejavnik. Toda gospodarstvo tvorijo podjetja. Njihovo tradicionalno abstraktno razmišljanje torej implicira, da se podjetja soočajo s popolnoma elastično krivuljo zunanega povpraševanja. Toda v ekonomski realnosti temu ni tako. Izvozna podjetja prav dobro vedo, da je ob prevladujoči strukturi izvoza mogoče prodati več zgolj ob nižjih cenah [premikanje vzdolž padajoče krivulje povpraševanja], medtem ko je mogoče obdržati ali povišati cene izvoza izključno z visoko tehnološkimi proizvodi, za katere je značilna visoka dohodkovna elastičnost svetovnega povpraševanja [premikanje krivulje povpraševanja]. S tem pa smo že pri potrebnih usmeritvah ponudbene ekonomije, ki naj ne razlaga rasti zgolj na osnovi rasti proizvodnih dejavnikov in gospodarske učinkovitosti, temveč preko upravljanja razmerja med dohodkovno elastičnostjo povpraševanja po izvozu in uvozu (ε/π). Ta dva parametra odsevata strukturne značilnosti gospodarstva, zato ponudbeni

dejavniki ne morejo biti, in v Thirlwallovi povpraševalno zasnovani teoriji tudi niso, izključeni iz analize. Gre torej za to, da moramo preko instrumentarija ponudbene ekonomije vplivati na karakteristike izvoznega proizvoda, ki jih ne zajema cena. S tega vidika je zaželeno vlaganje v tehnologijo, raziskave in razvoj, znanje delovne sile itn., saj bomo tako dosegli povečanje vrednosti parametra ε .

Po drugi strani pa lahko država z ekonomsko politiko vpliva na zmanjšanje π preko omejevanja uvoza oziroma protekcionistične politike, ki pa ima pogosto lahko za posledico neučinkovito proizvodnjo in neizkoriščene primerjalne prednosti domačega gospodarstva. Toda protekcionistična politika ni nujno slaba, če gre zgolj za začasno zaščito novih industrijskih panog pred uvozno konkurenco in če hkrati omogoča zmanjševanje primanjkljaja na zunanjetrgovinskem področju preko uvozne substitucije (Thirlwall 1994). Kot je svoj čas na cambriških predavanjih učil Nicholas Kaldor, je z vidika gospodarskega razvoja države pomembno troje (Thirlwall 2002, 77): »*First, the only way for a country to develop is to industrialize; second, the only way for a country to industrialize is to protect itself; and third, anyone who says otherwise is being dishonest!*«.

Osrednja naloga ponudbenih dejavnikov v povpraševalno zasnovani teoriji rasti je zato v povečevanju razmerja ε/π , ki omogoča dolgoročno relativno višjo stopnjo rasti prav preko sprostitev omejitve na strani rasti povpraševanja, ki jo v odprtem gospodarstvu predstavljajo devizni prilivi. To pa močno spominja na razmišljanje Keynesa, ki je prav v pomanjkanju učinkovitega povpraševanja videl glavni razlog relativne nerazvitosti gospodarstev v središču izobilja (Davidson 1994).

4 Sklep

Čeprav tradicionalna teorija rasti sprejema Sayev zakon trga kot temeljno resnico, v katero ne gre dvomiti, pa je Thirlwallova analitično podkrepljena povpraševalna teorija (analiza) rasti pokazala prav nasprotno. V Sayev zakon trga gre dvomiti in posledično tudi v vse tiste nasvete ortodoksni teoretikov, ki gospodarsko rast ter razlike v stopnjah rasti na meddržavni ravni pojasnjujejo preko koncepta agregatne proizvodne funkcije. Pomanjkljivost neoklasičnega pristopa se kaže ravno v tem, da sicer z matematično natančnostjo uspe kvantificirati prispevke posameznih proizvodnih dejavnikov k rasti dohodka, a se ne loteva potrebne analize vzroka njihove rasti. Takšna analiza pa zahteva celovit pristop, ki razume agregatno povpraševanje in ponudbo kot nedeljivo celoto.

Medtem ko torej neoklasični teoretiki aprioristično zavračajo relevantnost agregatnega povpraševanja v procesu rasti, pa Thirlwallova alternativna teorija ne zavrača pomena ponudbenih dejavnikov rasti, temveč zgolj poudarja vse bolj izrazito empirično regularnost, da so v sodobnem gospodarstvu omejitve na strani rasti povpraševanja, še preden so proizvodne zmogljivosti v polni meri izkoriščene. Zgolj razpoložljivost proizvodnih dejavnikov ni zadosten pogoj rasti. Obstoj ustreznega učinkovitega povpraševanja je

³⁹ Gl. Mrak (2002, 628).

tisto, kar sproži njihovo zaposlovanje. Visoka raven povpraševanja tako spodbuja gospodarsko rast prav preko povečanja uporabe proizvodnih dejavnikov in spodbujanja investicij. Zato je povpraševanje tisto, ki povzroča različne gospodarske rasti med državami, medtem ko so razlike v ravneh povpraševanja med njimi v prvi vrsti pogojene z različnimi razmerami na tekočem računu plačilne bilance. Pomembna dejavnika plačilnobilanca ravnatežja pa sta v skladu s Thirlwallovim zakonom rasti stopnja rasti izvoza in dohodkovna elastičnost povpraševanja po uvozu. Relativno višjo dolgoročno gospodarsko rast, konsistentno z ravnotežjem na tekočem računu, je torej mogoče doseči z ekonomsko politiko, ki preko ponudbenih dejavnikov upravlja razmerje dohodkovnih elastičnosti. Gre torej za drugačno razumevanje ponudbene ekonomije, katere naloga ni zgolj razlaganje rasti na podlagi proizvodne funkcije temveč v zaznavanju in odpravljanju ovir, zaradi katerih je raven agregatnega povpraševanja in posledično gospodarska rast nižja, kot bi sicer lahko bila.

Danes, ko smo torej nedvomno bliže keynesianskemu tipu gospodarstva kot Sayevemu, ko je vlaganje v trženje in dobro ime vsaj tako pomembno kot zagotavljanje rasti investicij, delovnih mest in gospodarske učinkovitosti, je strokovno oporečno gledati na gospodarsko rast kot na izključno ponudbeni pojav. Ena izmed možnih rešitev v smeri revitalizacije koncepta agregatne proizvodne funkcije se kaže v modifikaciji, s katero bi bila predpostavljena odzivnost dejavnikov rasti (dela, kapitala in tehnološkega napredka) na spremembe v obsegu povpraševanja. S tem bi uspeli pojasniti tisto, kar v metodološkem okviru računovodstva rasti ostaja nepojasnjeno, tj. vzrok rasti proizvodnih dejavnikov. Moramo se namreč zavedati, da je v sodobnih razmerah presežnih proizvodnih zmogljivosti vendarle obseg efektivnega povpraševanja tisti, od katerega so odvisni pozitivni učinki priporočil teoretikov ponudbe.

Literatura

1. Atesoglu, Sonmez H. (1993). Balance-of-Payments-Constrained Growth: Evidence from United States. *Journal of Post Keynesian Economics* 15 (4): 507–514.
2. Atesoglu, Sonmez H. (1994). Balance-of-Payments Determined Growth in Germany. *Applied Economics Letters* (1): 89–91.
3. Bairam, Erkin (1988). Balance of Payments, The Harrod Foreign Trade Multiplier and Economic Growth: The European and North American Experience 1970–85. *Applied Economics* (20): 1635–1642.
4. Barro, Robert J. in Sala-i-Martin, Xavier (2004). *Economic Growth*. Massachusetts: MIT press.
5. Bértola, Luis et al. (2002). Balance-of-Payments-constrained Growth in Brazil: A Test of Thirlwall's Law, 1890–1973. *Journal of Post Keynesian Economics* 25 (1): 123–140.
6. Davidson, Paul (1990/91). A Post Keynesian Positive Contribution to »Theory«. *Journal of Post Keynesian Economics* 13 (2): 298–303.
7. Davidson, Paul (1994). *Post Keynesian Macroeconomic Theory: A Foundation for Successful Economic Policies for the Twenty-first Century*. Cambridge: Edward Elgar.
8. Dutt, Krishna A. (2002). Thirlwall's Law and Uneven Development. *Journal of Post Keynesian Economics* 24 (3): 367–390.
9. Ertürk, Korkut A. (2002). Revisiting the Old Theory of Cyclical Growth: Harrod, Kaldor cum Schumpeter. *Review of Political Economy* 14 (2): 179–192.
10. Feder, Gershoñ (1982). On Exports and Economic Growth. *The World Bank Working Paper*, No. 508 (24 str).
11. Felipe, Jesus (2003). Is Export-led Growth Passe? Implications for Developing Asia. *Asian Development Bank, ERD Working Paper*, No. 48 (20 str).
12. Grossman, Gene M. in Helpman, Elhanan (1991). *Innovation and Growth in The Global Economy*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
13. Helpman, Elhanan (2004). *The Mystery of Economic Growth*. Cambridge: Harvard University Press.
14. Kaldor, Nicholas (1960). *Essays on Economic Stability and Growth*. London: Gerald Duckworth & Co.
15. Kaldor, Nicholas (1971). Conflicts in National Economic Objectives. *Economic Journal*, 81 (321): 1–16.
16. Keynes, John M. (1987). *Opća teorija zaposlenosti, kamate i novca*. Zagreb: Cekade.
17. Klundert van de, Theo (2001). *Growth Theory in Historical Perspective: Selected Essays of Theo van de Klundert*. Northampton: Edward Elgar.
18. Knez, Leo (2005). *Thirlwallova utemeljitev relevantnosti agregatnega povpraševanja v teoriji rasti*. Diplomsko delo. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
19. Lah, Marko (1992). *Konsekvence teorije efektivnega povpraševanja*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
20. Ledesma-Leon, Miguel A. (1999). An application of Thirlwall's Law to the Spanish Economy. *Journal of Post Keynesian Economics* 21 (3): 431–438.
21. Mankiw, Gregory N; Romer, David; Weil, David N. (1992). A Contribution to the Empirics of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics* 107 (2): 407–437.
22. Mayer, Jörg (1993). The Fallacy of Composition: A Review of The Literature. *UNCTAD Working Paper*, No. 166 (34 str).
23. McCombie, John S.L. (1997). On the Empirics of Balance-of-Payments-Constrained Growth. *Journal of Post Keynesian Economics* 19 (3): 345–375.
24. Mrak, Mojmir (2002). *Mednarodne finance*. Ljubljana: GV založba.
25. Pasinetti, Luigi L. (1974). *Growth and Income Distribution: Essays in Economic Theory*. Cambridge in New York: Cambridge University Press.
26. Pasinetti, Luigi L. (2000). Critique of the Neoclassical Theory of Growth and Distribution. *Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review* (53): 383–432.

27. Pasinetti, Luigi L. (2000a). Post Keynesian Economics in 21st Century: The Principle of Effective Demand and its Relevance in The Long Run. Knoxville, Tennessee (17 str).
28. Pasinetti, Luigi L. (2003). Cambridge Capital Controversies: Comments. *Journal of Economic Perspectives* 17 (4): 227–235.
29. Robinson, Joan (1979). *The Generalisation of The General Theory and Other Essays*. London: Macmillan.
30. Samuelson, Paul A. (1966). Paradoxes in Capital Theory: A Symposium. *The Quarterly Journal of Economics* 80 (4): 503–583.
31. Sawyer, Malcolm C. (1989). *The Challenge of Radical Political Economy*. New York: Harvester Wheatsheaf.
32. Sawyer, Malcolm C. in Shapiro, Nina (2003). Post Keynesian Price Theory. *Journal of Post Keynesian Economics* 25 (3): 355–366.
33. Schumpeter, Joseph A. (1951). *The Theory of Economic Development: an inquiry into profit, capital, credit, interest and the business cycle*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press.
34. Senjur, Marjan (2002). *Razvojna ekonomika: teorije in politike gospodarske rasti in razvoja*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
35. Smith, Adam (1952). *Istraživanje prirode i uzroka bogastva naroda: I knjiga*. Zagreb: Kultura.
36. Solow, Robert M. (1956). A Contribution to The Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics* 70 (1): 65–94.
37. Solow, Robert M. (1988). *Growth Theory: An Exposition*. New York: Oxford University Press.
38. Sušjan, Andrej (1995). *Postkeynesianska ekonomska teorija: vzpostavljanje alternative neoklasični ekonomiki*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
39. Sušjan, Andrej (2002). Razvoj teorije endogene rasti. *Naše gospodarstvo* 3–4, 296–304.
40. Thirlwall, Anthony P. in Dixon, Robert J. (1975). A Model of Regional Growth Rate Differences on Kaldorian Lines. *Oxford Economic Papers* 27 (2): 201–214.
41. Thirlwall, Anthony P. (1979). The Balance-of-Payments Constraint as an Explanation of International Growth Rate Differences. *Banca Nazionale del Lavoro Quarterly Review* 128: 45–53.
42. Thirlwall, Anthony P. in Hussain, Nureldin M. (1982). The Balance-of-Payments Constraint, Capital flows and Growth Rate Differences Between Developing Countries. *Oxford Economic Papers* 10, 498–509.
43. Thirlwall, Anthony P. (1983). Introduction. *Journal of Post Keynesian Economics* 5 (3): 341–344.
44. Thirlwall, Anthony P. (1986). Balance of Payments Constrained Growth: A Reply to McGregor and Swales. *Applied Economics* 18: 1259–1263.
45. Thirlwall, Anthony P. (1994). *Growth and Development*. London: Macmillan.
46. Thirlwall, Anthony P. in McCombie, John S.L. (1994). *Economic Growth and the Balance-of-Payments Constraint*. New York: St. Martin's Press.
47. Thirlwall, Anthony P. (1997). Reflections on the Concept of Balance-of-Payments-Constrained Growth. *Journal of Post Keynesian Economics* 19 (3): 377–385.
48. Thirlwall, Anthony P. in Hussein Khaled (2000). The AK Model of »new« Growth Theory is the Harrod-Domar Growth Equation: Investment and Growth Revisited. *Journal of Post Keynesian Economics* 22 (3): 427–435.
49. Thirlwall, Anthony P. (2002). *The Nature of Economic Growth: An Alternative Framework for Understanding the Performance of Nations*. Cheltenham: Edward Elgar.
50. Young, Alwyn (1995). The Tyranny of Numbers: Confronting the Statistical Realities of The East Asian Growth Experience. *The Quarterly Journal of Economics* 110 (3): 641–680.